

Identification of Influential Components on the Continuity of Architectural Values in Historical Houses Using the Meta-synthesis Method

Somayeh Menati ¹, Shahrzad Teymouri ^{2*}, Mostafa Ommati ³

1- PhD Student, Department of Architecture, ZAH.C., Islamic Azad University, Zahedan, Iran
2- Assistant Professor, Department of Architecture, ZAH.C., Islamic Azad University, Zahedan, Iran
3- Assistant Professor, Department of Architecture, ZAH.C., Islamic Azad University, Zahedan, Iran

Abstract: The architecture of historic houses, as the most valuable symbols of cultural and architectural identity, is exposed to threats from modern changes and a lack of attention to the fundamental principles of traditional design. Identifying and analyzing the factors affecting the continuity of the values of these buildings seems essential to preserve and revitalize them. Therefore, the present study aims to identify the factors that influence the continuity of architectural values of historical houses of the Qajar period. This study is a developmental research in terms of its purpose and a combination of qualitative and documentary methods in terms of methodology. Sandelowski and Barros's (2007) meta-synthesis model, which includes seven specific stages, was used. Initially, the research questions were determined, and its objectives were formulated. Then, the relevant texts were systematically reviewed, and reputable scientific databases such as SID, Magiran, and Normax were used to collect sources. In total, 647 sources were reviewed, and after careful screening, 61 sources were selected for the final analysis. The methodological quality of the sources was assessed using the Critical Appraisal Skills Program, and the Kappa index value was calculated to be 0.81, indicating reliable agreement between the raters. The findings showed that the design of Qajar houses was formed based on the integration of cultural, climatic, spatial, and semantic factors. These factors not only helped to preserve architectural values but also created a unique identity for these buildings. The results of this research can help develop new strategies in preserving and revitalizing traditional.

Key Words: Historical House, Qajar Architecture, Meta-Synthesis, Architectural Values, Cultural Continuity.

شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی با استفاده از روش فراترکیب

سمیه منتی^۱، شهرزاد تیموری^{۲*}، مصطفی اتمی^۳
۱- دانشجوی دکتری گروه معماری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران
۲- استادیار گروه معماری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران
۳- استادیار گروه معماری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۰۷

چکیده

معماری خانه‌های تاریخی، به عنوان ارزشمندترین نمادهای هویت فرهنگی و معماری، در معرض تهدیدات ناشی از دگرگونی‌های مدرن و عدم توجه به اصول بنیادین طراحی سنتی قرار دارد. شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تداوم ارزش‌های این بناها به منظور حفظ و باززنده‌سازی آنها ضروری به نظر می‌رسد؛ از این رو، پژوهش حاضر با هدف شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی دوره قاجار انجام شده است. این پژوهش از لحاظ هدف، در دسته پژوهش‌های توسعه‌ای قرار دارد و از نظر روش‌شناسی، ترکیبی از روش‌های کیفی و اسنادی است. از مدل فراترکیب سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) بهره گرفته شد که شامل هفت مرحله مشخص است. در ابتدا، پرسش‌های پژوهش تعیین و اهداف آن تدوین شدند. سپس، متون مرتبط با موضوع به صورت نظام‌مند بررسی و از پایگاه‌های علمی معتبر مانند اس.آی.دی، مگیران و نورمکس برای جمع‌آوری منابع استفاده شد. در مجموع، ۶۴۷ منبع بررسی شدند که از میان آنها، پس از غربالگری دقیق، ۶۱ منبع برای تحلیل نهایی انتخاب شدند. کیفیت روش‌شناسی منابع با استفاده از برنامه مهارت‌های ارزیابی انتقادی ارزیابی شد و مقدار شاخص کاپا برابر با ۰/۸۱ محاسبه شد که نشان‌دهنده توافق قابل اطمینان بین ارزیابان است. یافته‌ها نشان داد طراحی خانه‌های قاجار بر اساس یکپارچگی عوامل فرهنگی، اقلیمی، فضایی، و معنایی شکل گرفته است. این عوامل نه فقط به حفظ ارزش‌های معماری کمک کرده‌اند، بلکه هویتی منحصر به فرد برای این بناها ایجاد کرده‌اند. نتایج این پژوهش می‌تواند به توسعه راهبردهای نوین در حفظ و باززنده‌سازی میراث معماری سنتی کمک کند.

واژه‌های کلیدی: خانه تاریخی، معماری قاجار، فراترکیب، ارزش‌های معماری، تداوم فرهنگی.

این مقاله برگرفته از رساله‌ی دکتری خانم سمیه منتی به راهنمایی خانم دکتر شهرزاد تیموری و مشاوره آقای دکتر مصطفی اتمی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان است.

* Corresponding Author: hahrzad Teymouri

E-mail address: sh_teymouri@iau.ac.ir

2588-4867/ © 2026 University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

مقدمه

خانه‌های تاریخی دوره قاجار از برجسته‌ترین نمودهای معماری سنتی ایران به شمار می‌آیند که بازتاب‌دهنده هویت فرهنگی، الگوهای زیست‌محیطی و ارزش‌های اجتماعی زمان خود هستند. با این حال، این بناها در دهه‌های اخیر در اثر تحولات شتابان شهری، دگرگونی‌های اجتماعی-فرهنگی، مداخلات ناهماهنگ و تغییر کاربری‌های ناپایدار، با تهدیدهای جدی مواجه شده‌اند؛ به گونه‌ای که تداوم ارزش‌های معماری آنها با چالش‌های اساسی روبه‌رو است. اهمیت این خانه‌ها صرفاً به ارزش تاریخی آنها محدود نمی‌شود، بلکه آنها نمونه‌هایی موفق از معماری هم‌ساز با اقلیم، سازمان‌دهی فضایی کارآمد و تفسیر معناگرایانه فضا محسوب می‌شوند؛ از این رو، از دست رفتن این بناها به معنای تضعیف بخشی از هویت معماری و فرهنگی و از دست دادن دانش بومی نهفته در معماری سنتی است؛ دانشی که می‌تواند در مواجهه با چالش‌های معاصر، به ویژه در حوزه توسعه پایدار و کاهش مصرف انرژی، الهام‌بخش باشد. مرور ادبیات پژوهش نشان می‌دهد اگرچه مطالعات متعددی درباره معماری سنتی ایرانی انجام شده‌اند، بیشتر این پژوهش‌ها مؤلفه‌هایی منفرد همچون اقلیم، الگوهای فضایی یا مصالح بومی را بررسی کرده‌اند. در مقابل، تحلیلی جامع و یکپارچه که تعامل متقابل عوامل فرهنگی، اقلیمی، فضایی و معنایی را در تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی دوره قاجار تبیین کند، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این خلأ پژوهشی ضرورت انجام مطالعه‌ای سیستماتیک و ترکیبی را آشکار می‌کند. بر این اساس، پرسش اصلی پژوهش حاضر چنین مطرح می‌شود:

چه مؤلفه‌هایی در تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی دوره قاجار مؤثر بوده‌اند و این مؤلفه‌ها چگونه با یکدیگر تعامل داشته‌اند؟

هدف اصلی این پژوهش شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های مؤثر بر تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی دوره قاجار با تأکید بر ابعاد فرهنگی، اقلیمی، فضایی و معنایی و تبیین روابط میان آنهاست. در این راستا، از روش فراترکیب به عنوان رویکردی نظام‌مند برای تحلیل و یکپارچه‌سازی یافته‌های پژوهش‌های پیشین استفاده شده است. این مقاله در پنج بخش تنظیم شده است؛ ابتدا مسأله پژوهش و اهمیت موضوع تبیین می‌شود، سپس ادبیات و پیشینه پژوهش مرور می‌شود. در ادامه، روش‌شناسی پژوهش تشریح و پس از آن، یافته‌ها ارائه می‌شود. در نهایت، نتیجه‌گیری و پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده و سیاست‌گذاری در حوزه حفاظت و باززنده‌سازی معماری تاریخی مطرح می‌شود. این

پژوهش با هدف پرکردن شکاف موجود در ادبیات موضوع، چارچوبی تحلیلی برای درک تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های قاجاری ارائه می‌دهد.

پیشینه پژوهش

عزت‌ی کرعلیا و همکاران (۱۴۰۳) با بررسی ارتباط الگوی خانه‌های تک‌حیاطه و دو حیاطه در دوره قاجار، نشان دادند هندسه چیدمان فضایی، محوربندی و سلسله‌مراتب فضایی تعیین‌کننده نوع سازمان فضایی خانه‌ها هستند. تفاوت در میزان درون‌گرایی، توده‌گذاری، مسیرهای حرکتی و عمق فضاها نسبت به ورودی بیانگر نقش ساختاری حیاط در شکل‌گیری الگوهای فضایی متفاوت است.

دامیار و همکاران (۱۴۰۲) با رویکرد نشانه‌شناسی فرهنگی، حیاط مرکزی خانه‌های قاجاری یزد را موضعی برای تکوین معنا معرفی می‌کنند که در آن رمزگان‌های کالبدی و غیرکالبدی به صورت درهم‌تنیده عمل کرده‌اند. نتایج پژوهش بر اهمیت فهم وجوه معنایی و نشانه‌ای حیاط در بازخوانی معماری سنتی و کاربرد آن در معماری امروز تأکید دارد.

چالشگر و همکاران (۱۴۰۲) با تحلیل آرایه‌های معماری خانه قاجاری فیض‌مهدوی کرمانشاه نشان دادند تزئینات معماری این دوره متأثر از معماری سنتی ایران و سپس تلفیقی از عناصر غربی بوده است. این تحولات، به ویژه در تفکیک فضاهای درونی و بیرونی، بیانگر پویایی معماری قاجار در مواجهه با مدرنیته است.

هاشمی و بمانیان (۱۴۰۲) با رویکرد کمی و شبیه‌سازی، نقش هندسه و سطح نورگیر را در کیفیت نور روز خانه‌های قاجاری تهران بررسی کرده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد بهره‌گیری از نور طبیعی در این خانه‌ها به طور مؤثر و مطابق استانداردهای آسایش بصری انجام شده و جهت‌گیری جنوبی و نسبت مناسب نورگیرها نقش کلیدی داشته است.

روح‌الامین و افشاری (۱۴۰۲) در بررسی حوض‌خانه‌های تاریخی اصفهان، حوض‌خانه را فضایی منعطف با بسط نوری، فضایی و بصری معرفی می‌کنند که از طریق هم‌جواری‌های متنوع و نورگیرهای سقفی و دیواری، نقشی مهم در سازمان فضایی خانه‌های صفوی و قاجاری ایفا کرده است.

مصباح و همکاران (۱۴۰۱) با تحلیل ارتباطات بصری در خانه‌های قاجاری رشت نشان دادند تفاوت در میزان دید و هم‌جواری فضایی به شکل‌گیری سلسله‌مراتب فضایی و قلمروهای متنوع منجر شده و حریم‌های ذهنی و کالبدی را تقویت کرده است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، در دسته پژوهش‌های توسعه‌ای قرار دارد و از نظر روش‌شناسی، از ترکیبی از روش‌های کیفی و اسنادی بهره برده است. در این پژوهش، مؤلفه‌های مؤثر بر تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی بررسی شده‌اند و در روش‌شناسی به‌کاررفته در این پژوهش به طور خاص از فراترکیب به عنوان رویکردی نظام‌مند و جامع استفاده شده است. هدف اصلی این پژوهش شناسایی و تحلیل ابعاد مختلف مرتبط با مؤلفه‌های تداوم ارزش‌های معماری است که با توجه به پیچیدگی و چندبعدی بودن موضوع، انتخاب این روش کاملاً منطقی به نظر می‌رسد؛ به ویژه اینکه فراترکیب به عنوان روشی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و ترکیب نتایج مختلف از پژوهش‌های کیفی موجود، امکان ارائه یک چارچوب جامع و ساختارمند را فراهم می‌آورد. در این پژوهش، از مدل فراترکیب ارائه‌شده توسط سندلوسکی و باروسو^۱ (۲۰۰۷) استفاده شده است که شامل هفت مرحله مشخص است. این مراحل شامل تعیین پرسش‌های پژوهش، بررسی نظام‌مند پیشینه، جست‌وجو و انتخاب منابع، استخراج داده‌ها، تجزیه و تحلیل یافته‌ها، کنترل کیفیت و ارائه نتایج نهایی هستند. در گام اول این پژوهش، پرسش‌ها و اهداف پژوهش تدوین شده‌اند که پایه‌گذار تمامی مراحل بعدی پژوهش است. این پژوهش به طور خاص مؤلفه‌های تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی از ابعاد مختلف، از جمله عوامل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و مدیریتی را شناسایی کرده است. سپس، در مرحله بعدی، بررسی نظام‌مند پیشینه پژوهش انجام شد که در آن منابع علمی مرتبط با موضوع از پایگاه‌های معتبر علمی جمع‌آوری و ارزیابی شدند. برای اطمینان از اعتبار داده‌ها، منابع انتخاب‌شده طبق معیارهای علمی دقیقی بررسی شدند و از میان ۶۴۷ مقاله جمع‌آوری‌شده، در نهایت ۶۱ منبع با کیفیت زیاد برای تحلیل‌های نهایی برگزیده شدند. در مراحل بعدی، فرایند استخراج داده‌ها و تجزیه و تحلیل آنها به صورت دقیق و با استفاده از کدگذاری‌های سیستماتیک انجام شد. در این مراحل، پژوهشگران به طور مکرر داده‌ها را بازبینی کردند تا الگوها و مضامین اصلی و فرعی مرتبط با مؤلفه‌های تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی استخراج شوند. نتایج این مرحله که شامل ۶ کد گزینشی و ۲۹ کد محوری بود، در نهایت به ایجاد یک چارچوب منسجم برای تحلیل و توصیف دقیق‌تر این مؤلفه‌ها منجر شد. همچنین، در فرایند کنترل کیفیت، از شاخص کاپا برای ارزیابی میزان توافق بین ارزیابان استفاده شد و نتیجه نشان داد پژوهش به طور قابل اعتماد انجام

بغدادی و دادور (۱۴۰۰) با استفاده از نظریهٔ نحو فضا، تأثیر

ارزش‌های اجتماعی مانند حریمیت، برابری، تقدس آب و احترام به مهمان را در ساختار فضایی خانه‌های قاجاری یزد تبیین کرده‌اند و نشان داده‌اند این ارزش‌ها به طور مستقیم در کالبد معماری بازتاب یافته‌اند.

ملکی‌زاده و همکاران (۱۴۰۰) در مطالعهٔ تطبیقی خانه‌های

قاجاری و پهلوی، بر ظرفیت انعطاف‌پذیر عناصر معماری سنتی در پاسخ‌گویی به نیازهای معاصر تأکید و آنها را منبعی الهام‌بخش برای طراحی امروز معرفی می‌کنند.

لطیفی و همکاران (۱۴۰۰) با تحلیل نظام فضایی مسکن بومی

قاجار اصفهان، نشان دادند بازخوانی الگوهای فضایی معماری اسلامی می‌تواند مبنایی برای دستیابی به الگوی مسکن آینده معماری ایرانی-اسلامی باشد.

باللی اسکویی و دهقان (۱۴۰۰) در گونه‌شناسی خانه‌های

قاجاری ارومیه، نقش عوامل فرهنگی، اجتماعی و طبقهٔ اجتماعی ساکنان را در شکل‌گیری تمایزات کالبدی و الگوهای مسکن برجسته کرده‌اند.

طاهری سرمد و همکاران (۱۳۹۸) با مقایسهٔ خانه‌های قاجاری

و پهلوی کرمانشاه، تحول تدریجی از الگوی درون‌گرا به برون‌گرا و تغییر در عناصر کالبدی و فضایی را متأثر از تحولات اجتماعی و نفوذ معماری غرب دانسته‌اند.

حنیف (۱۳۹۷) با تمرکز بر مفهوم سکونت در حیاط خانه‌های

قاجاری کاشان، حیاط را به عنوان بستری برای تحقق شرایط مطلوب زیستی و معناگرای سکونت معرفی می‌کند که قابلیت الگوبرداری در دوره‌های مختلف را دارد.

مرور مبانی نظری نشان می‌دهد خانه‌های تاریخی دورهٔ قاجار

حاصل تعامل پیچیدهٔ عوامل فرهنگی، اقلیمی، فضایی، اجتماعی و معنایی هستند. پژوهش‌های پیشین هر یک به بخشی از این عوامل، از سازمان فضایی و هندسهٔ پلان گرفته تا نور، معنا، تزئینات و ارزش‌های اجتماعی توجه داشته‌اند؛ با این حال، بیشتر این مطالعات رویکردی جزئی‌نگر داشته‌اند و کمتر به طور نظام‌مند و یکپارچه، تعامل این مؤلفه‌ها در تداوم ارزش‌های معماری را تبیین کرده‌اند؛ از این رو، ضرورت پژوهشی جامع که با نگاهی ترکیبی و سیستماتیک، مؤلفه‌های مؤثر بر تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های قاجاری را شناسایی و تحلیل کند، به وضوح احساس می‌شود؛ خلائی که پژوهش حاضر در پی پاسخ‌گویی به آن است.

شده است. در نهایت، یافته‌های پژوهش به طور ساختارمند و علمی ارائه شدند که می‌توانند در تبیین و حفظ ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی مؤثر واقع شوند. این پژوهش با رویکرد فراترکیب نه فقط یافته‌های پیشین را تأیید می‌کند، بلکه با ارائه چارچوبی جامع و ساختارمند، دیدگاه‌هایی جدید را برای حفظ و احیای این ارزش‌ها ارائه می‌دهد و می‌تواند به عنوان یک مرجع علمی معتبر برای پژوهش‌های آتی در این حوزه مفید واقع شود.

بحث و یافته‌ها

شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی، با استفاده از روش فراترکیب سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷)، مستلزم پیمودن مراحل دقیق و نظام‌مند است که هر یک نقشی حیاتی در دستیابی به نتایج جامع و قابل اعتماد دارد؛ از این رو، در ادامه این مراحل شرح داده می‌شوند.

گام نخست: تدوین پرسش‌ها و تعیین اهداف پژوهش

تدوین پرسش‌های پژوهش و تعیین اهداف آن، به عنوان اولین گام در فرایند فراترکیب، اهمیت استثنایی دارد. این مرحله نقشی محوری در جهت‌دهی به تمامی مراحل بعدی پژوهش ایفا می‌کند و از انحراف موضوعی یا گم‌شدن در جزئیات غیرضروری جلوگیری می‌کند. پرسش‌های پژوهش چارچوبی مشخص را برای فرایند

جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل اطلاعات و ترکیب یافته‌ها ایجاد می‌کنند و به پژوهشگر کمک می‌کنند تا همواره بر روی هدف اصلی متمرکز بماند. در پژوهش حاضر، با توجه به موضوع «شناسایی مؤلفه‌های تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی»، پرسش‌های اصلی به گونه‌ای طراحی شده‌اند که ضمن پوشش‌دادن به ابعاد مختلف موضوع، امکان دستیابی به نتایج عملی و کاربردی را فراهم آورند. پرسش‌های پژوهش حاضر در **جدول (۱)** ارائه شده‌اند و شامل پرسش‌هایی هستند که مؤلفه‌های اصلی و فرعی مؤثر بر تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی را بررسی می‌کنند. این پرسش‌ها، ضمن تأکید بر ابعاد معماری، به عوامل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و مدیریتی نیز توجه دارند. هدف از این رویکرد، ایجاد ارتباطی چندبعدی بین مؤلفه‌های مختلف و شناسایی الگوهایی است که بتوانند در حفظ و احیای ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی مؤثر واقع شوند. به طور خلاصه، تدوین پرسش‌های پژوهش در این مرحله نه فقط به عنوان یک راهنمای علمی، بلکه به عنوان یک ابزار کنترلی نیز عمل می‌کند که از پراکندگی و عدم تمرکز در موضوع جلوگیری می‌کند و مسیر پژوهش را به سمت دست‌یابی به اهداف مشخص هدایت می‌کند. این رویکرد، پایه‌ای استوار برای مراحل بعدی پژوهش فراهم می‌آورد و اطمینان می‌دهد تمامی فعالیت‌ها در راستای اهداف اصلی پژوهش قرار دارند.

جدول ۱- پرسش‌های پژوهش

پارامتر	پرسش‌های پژوهش
What (چیستی پژوهش)	شناسایی مؤلفه‌های تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی از راه مطالعه ادبیات آن مندرج در پایگاه‌های علمی معتبر
Who (جامعه مورد پژوهش)	مشمول بر پژوهش‌هایی است که ابعاد و مؤلفه‌های تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی را شناسایی کرده‌اند.
How (چگونگی روش)	بررسی موضوعی پژوهش‌ها، تحلیل اسنادی، توجه به نکات کلیدی و یادداشت‌برداری آنها، کدگذاری باز، محوری و گزینشی
When (محدودیت زمانی پژوهش)	تمام آثار مربوط به سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۴۰۴ در رابطه با ابعاد و مؤلفه‌های تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی مورد توجه قرار گرفته است.

گام دوم: بررسی نظام‌مند متون

در این مرحله، تمرکز اصلی پژوهش بر داده‌های ثانویه و دانش موجود در رابطه با مؤلفه‌های مؤثر بر تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی قرار می‌گیرد. جامعه آماری پژوهش شامل مقاله‌های مرتبط با موضوع مورد مطالعه است که در بازه زمانی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۴ منتشر شده‌اند. به منظور جمع‌آوری این منابع از پایگاه‌های علمی داخلی معتبری مانند اس.آی.دی، مگیران

و نورمکس استفاده شده است. همچنین، برای دستیابی به منابع مرتبط، از کلیدواژه‌هایی مانند «معماری خانه‌های قاجار»، «ارزش‌های معماری»، «فراترکیب» و «هماهنگی فرهنگی-اقلیمی» بهره گرفته شده است. معیارهای پذیرش و عدم پذیرش منابع نیز در **جدول (۲)** به تفصیل ارائه شده‌اند. این روش نظام‌مند اطمینان می‌دهد منابع استفاده‌شده مرتبط و معتبر هستند و در خدمت اهداف پژوهش قرار می‌گیرند.

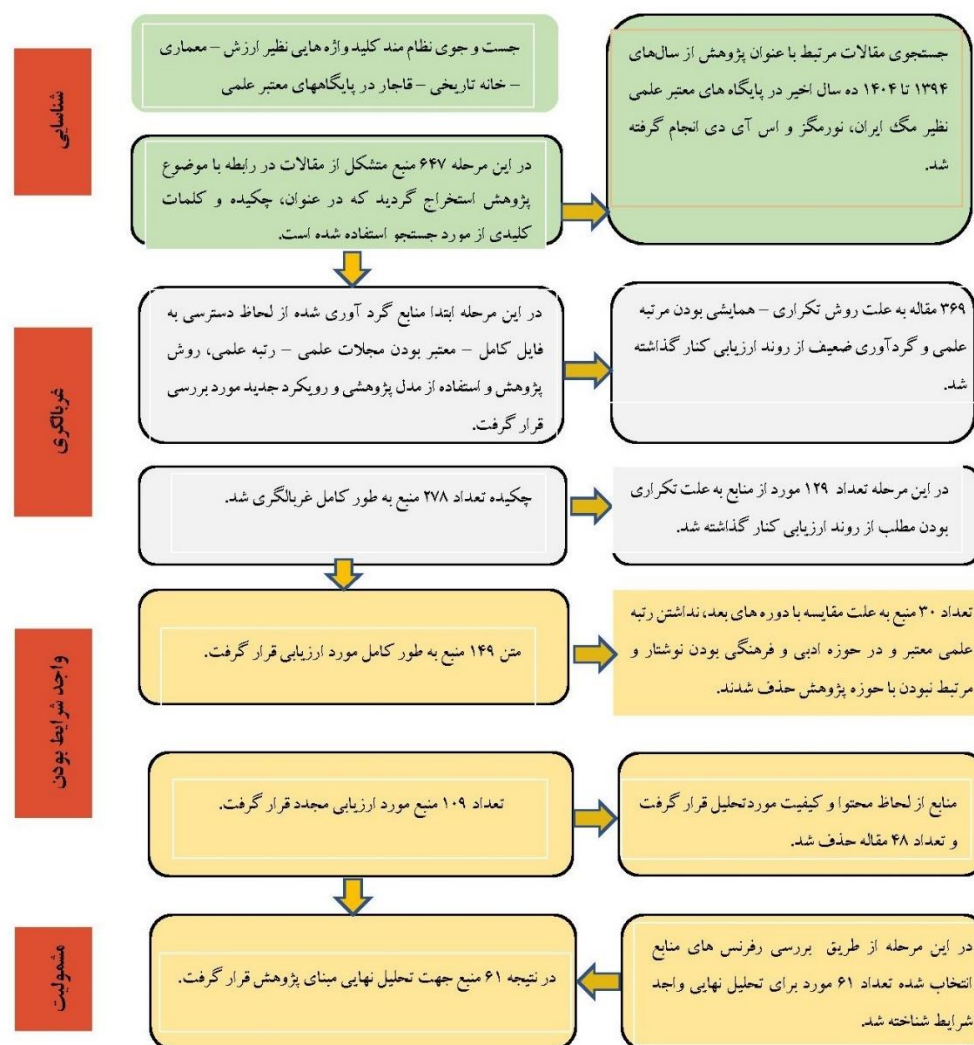
جدول ۲- معیارهای پذیرش و عدم پذیرش منابع پژوهش

معیارها	معیار پذیرش	معیار عدم پذیرش
زبان پژوهش‌ها	بر پژوهش‌هایی تمرکز شد که به زبان فارسی منتشر شده‌اند.	پژوهش‌های غیرفارسی از روند مطالعه حذف شدند.
زمان پژوهش‌ها	بر پژوهش‌های مربوط به سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۴ تمرکز شد.	پژوهش‌های خارج از این تاریخ کنار گذاشته شدند.
معتبر بودن پژوهش‌ها	منابع مربوط به پایگاه‌های علمی معتبر در فرایند قرار گرفتند.	منابع پایگاه‌ها و انتشارات نامعتبر از روند مطالعه کنار گذاشته شدند.
دسترسی‌پذیری منبع	صرفاً بر منابعی تمرکز شد که کل متن آنها قابل دسترس بود.	در صورت ناقص بودن متن، از روند مطالعه کنار گذاشته شد.
موضوع پژوهش	ابعاد و مؤلفه‌های تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی مورد توجه قرار گرفتند.	خارج از این موارد، مورد توجه قرار نگرفت.

گام سوم: جست‌وجو و انتخاب منابع مناسب

در این مرحله، فرایندی نظام‌مند برای شناسایی و انتخاب منابع مرتبط با موضوع پژوهش به کار گرفته شده است. در ابتدا، تعداد ۶۴۷ منبع از پایگاه‌های علمی مختلف جمع‌آوری شدند. در گام نخست غربالگری، ۳۶۹ مقاله به دلیل روش‌شناسی تکراری، ماهیت همایشی بودن، رتبه علمی کم یا ضعف در گردآوری داده‌ها از فرایند ارزیابی حذف شدند. در مرحله بعد، چکیده‌های ۲۷۸ منبع باقی‌مانده به صورت دقیق بررسی شدند. در این مرحله، ۱۲۹ منبع به دلیل تکراری بودن محتوا یا عدم ارتباط مستقیم با موضوع پژوهش، از فرایند حذف شدند. در ادامه، متن کامل ۱۴۹ منبع باقی‌مانده به طور دقیق مطالعه و ارزیابی شد. در این مرحله، ۳۰ منبع دیگر به دلایلی مانند مقایسه با دوره‌های زمانی نامرتبط، عدم داشتن رتبه علمی معتبر یا مرتبط نبودن با حوزه پژوهش، از فرایند حذف شدند. در نتیجه، ۱۰۹ منبع برای ارزیابی مجدد باقی ماندند. در این مرحله، ۴۸ مقاله به دلیل ضعف در محتوا و کیفیت روش‌شناسی، از فرایند حذف شدند. در نهایت، ۶۱ منبع برای ارزیابی نهایی انتخاب شدند (شکل ۱). برای اطمینان از کیفیت روش‌شناسی منابع انتخاب‌شده، از برنامه مهارت‌های ارزیابی انتقادی استفاده شد. این برنامه شامل یک چک‌لیست کیفی است که

منابع را بر اساس ۱۰ معیار اصلی تجزیه و تحلیل می‌کند. این معیارها شامل روشنی اهداف پژوهش، مناسب بودن روش‌شناسی، اعتبار داده‌ها، تحلیل دقیق یافته‌ها و قابلیت تعمیم‌پذیری نتایج هستند. استفاده از این برنامه امکان شناسایی منابع با کیفیت زیاد و مرتبط‌ترین موضوع‌ها برای تجزیه و تحلیل را فراهم می‌آورد. استفاده از ارزیابی انتقادی در مطالعات کیفی از اهمیت زیادی برخوردار است، زیرا اعتبار نتایج پژوهش را افزایش می‌دهد. در پژوهش حاضر، به کارگیری برنامه مهارت‌های ارزیابی انتقادی به عنوان یک ابزار دقیق و معتبر، نقش کلیدی در انتخاب منابع با کیفیت و اطمینان از دقت و صحت فرایند فراترکیب ایفا کرده است. این رویکرد، ضمن تضمین علمی بودن فرایند، به افزایش اعتبار و قابلیت اتکای نتایج پژوهش کمک کرده است. نتیجه‌گیری فرایند جست‌وجو و انتخاب منابع در این پژوهش، با دقت و اتکا به معیارهای علمی و استفاده از ابزارهای معتبر مانند CASP انجام شد. این رویکرد نظام‌مند، علاوه بر کاهش احتمال خطا در انتخاب منابع، به شناسایی منابعی با کیفیت زیاد و مرتبط با موضوع پژوهش منجر شد. این اقدامات، پایه‌ای استوار برای انجام تحلیل‌های دقیق‌تر و استخراج یافته‌های قابل اعتماد در مراحل بعدی پژوهش فراهم آورد.

شکل ۱- فرایند انتخاب منابع نهایی پژوهش

(منبع: یافته های پژوهش، ۱۴۰۴)

گام چهارم: استخراج داده های منابع پژوهش

در این مرحله، فرایند استخراج داده ها به عنوان یکی از مراحل کلیدی در روش فراترکیب، با دقت و حساسیت زیاد انجام می شود. داده های استخراج شده از منابع منتخب، پس از کدگذاری اولیه، در چندین دوره بازنگری و بازخوانی می شوند. این بازبینی های مکرر به منظور پالایش و بهبود مجموعه مضامین شناسایی شده و رسیدن به درک عمیق تر و جامع تر از موضوع مورد مطالعه انجام می شوند. هدف از این فرایند شناسایی دقیق تر الگوها، روابط و ابعاد مختلف مرتبط با مؤلفه های تداوم ارزش های معماری خانه های تاریخی است. در این مرحله، پژوهشگر با استفاده از تحلیل محتوا، داده ها را به اجزای کوچک تر تقسیم و آنها را به صورت کدهای مجزا طبقه بندی می کند. سپس، این کدها در قالب مضامین اصلی و فرعی سازمان دهی می شوند. در پژوهش حاضر، پس از بررسی دقیق متن منابع و اعمال فرایند کدگذاری، در مجموع ۲۴۱ کد شناسایی و

استخراج شده اند (جدول ۳). این کدها نشان دهنده عناصر کلیدی و مؤلفه های پنهان و آشکار موجود در متون هستند که به درک بهتر موضوع پژوهش کمک می کنند. با ادامه این فرایند، کدها به تدریج در قالب مضامین اصلی و زیرمضامین گروه بندی و در نهایت، الگوهای مشترک و متفاوت بین منابع شناسایی می شوند. این رویکرد، ضمن افزایش دقت و اعتبار استخراج داده ها، امکان مقایسه و ترکیب یافته ها را فراهم می آورد. در نتیجه، پژوهشگر قادر خواهد بود تا به ابعاد پنهان و عمیق تر موضوع دسترسی پیدا کند و در نهایت، دانشی جامع و هماهنگ از مؤلفه های تداوم ارزش های معماری خانه های تاریخی استخراج کند. این مرحله، پایه ای استوار برای تحلیل های بعدی و ارائه نتایج نهایی پژوهش فراهم می آورد.

گام پنجم: تجزیه و تحلیل و تلفیق یافته های پژوهش

در این مرحله، فرایند تجزیه و تحلیل داده ها به عنوان یکی از

محاسبه شد که نشان‌دهنده توافق بسیار قابل اطمینان بین ارزیابان است. این نتیجه، ضمن تأیید دقت و اعتبار فرایند کدگذاری و طبقه‌بندی داده‌ها، نشان می‌دهد چارچوب استخراج‌شده از نتایج پژوهش قابلیت اتکای زیادی دارد و می‌توان به عنوان یک مرجع علمی معتبر از آن استفاده کرد. استفاده از شاخص کاپا و ارزیابی‌های مستقل از سوی اساتید متخصص، علاوه بر افزایش اعتبار پژوهش، به شناسایی نقاط ضعف احتمالی در فرایند تحلیل و ترکیب داده‌ها نیز کمک می‌کند. این رویکرد اطمینان می‌دهد نتایج پژوهش نه فقط از لحاظ کمی، بلکه از لحاظ کیفی نیز تأیید شده‌اند. در نهایت، این مرحله به تقویت جایگاه علمی و کاربردی پژوهش کمک می‌کند و پایه‌ای استوار برای ارائه نتایج نهایی فراهم می‌آورد.

گام هفتم: ارائه یافته‌ها

در این مرحله، فرایند تحلیل و سازمان‌دهی داده‌ها به اوج خود می‌رسد و نتایج نهایی پژوهش به صورت ساختارمند و علمی ارائه می‌شوند. در ابتدا، کدهای استخراج‌شده از مراحل قبلی که نمایانگر عوامل مختلف مرتبط با موضوع پژوهش هستند، بر اساس شباهت‌های مفهومی و معنایی طبقه‌بندی می‌شوند. این طبقه‌بندی به شناسایی الگوها و روابط بین کدها کمک می‌کند و زمینه را برای جمع‌بندی مفاهیم فراهم می‌آورد. پس از طبقه‌بندی کدها، مفاهیم استخراج‌شده در قالب کدهای گزینشی و کدهای محوری سازمان‌دهی می‌شوند. کدهای گزینشی نمایانگر بالاترین سطح تجرید و اصلی‌ترین دسته‌بندی‌ها هستند که به عنوان محورهای اصلی تحلیل عمل می‌کنند. از سوی دیگر، کدهای محوری جزئیات بیشتری از مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های مرتبط با موضوع را شامل می‌شوند و به تبیین دقیق‌تر مقوله‌های استخراج‌شده کمک می‌کنند. در پژوهش حاضر، پس از ترکیب و تلفیق داده‌ها، ۶ کد گزینشی و ۲۹ کد محوری شناسایی شده‌اند که به طور جامع و ساختارمند، مؤلفه‌های مؤثر بر تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی را پوشش می‌دهند (جدول ۳). این کدها نتیجه فرایند دقیق تحلیل و ترکیب داده‌ها هستند و به عنوان خروجی نهایی پژوهش، قابلیت استفاده در توصیف و تبیین موضوع مورد مطالعه را دارند. به بیان دقیق‌تر، این مرحله شامل تصمیم‌گیری بر روی مقوله‌های استخراج‌شده، طبقه‌بندی آنها بر اساس اولویت‌ها و اهمیت‌های مفهومی و ارائه نتایج نهایی است. این فرایند، ضمن ایجاد یک چارچوب منسجم و نظام‌مند، به شناسایی روابط بین مؤلفه‌ها و ارائه دیدگاهی جامع از موضوع کمک می‌کند. نتایج این مرحله، به عنوان پایه‌ای برای استخراج دانش نوین و ارائه راهکارهای عملی در حوزه معماری خانه‌های تاریخی، نقشی کلیدی ایفا می‌کند. این

مراحل اصلی در روش فراترکیب، با دقت و حساسیت زیاد انجام می‌شود. در ابتدا، کدهای استخراج‌شده از مراحل قبل شناسایی و بررسی می‌شوند که نمایانگر عوامل مختلف مرتبط با مؤلفه‌های تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی هستند. برای هر یک از این عوامل، کدهای اختصاصی تعیین شده‌اند که به طبقه‌بندی و سازمان‌دهی دقیق‌تر داده‌ها کمک می‌کنند. پس از شناسایی کدها، فرایند تحلیل و تلفیق داده‌ها آغاز می‌شود. در این فرایند، کدهای استخراج‌شده بر اساس شباهت‌های مفهومی و محتوایی طبقه‌بندی و در گروه‌های مرتبط با یکدیگر ترکیب می‌شوند. این رویکرد به پژوهشگر کمک می‌کند تا الگوها و روابط بین کدها را شناسایی و به مضامین اصلی و فرعی دسترسی پیدا کند. در پژوهش حاضر، ۲۴۱ کد باز از مراحل قبلی استخراج شده‌اند. این کدها، به عنوان بنیانی برای تحلیل عمیق‌تر و ترکیب داده‌ها عمل می‌کنند. با اعمال تکنیک‌های ترکیبی، این کدها به صورت سیستماتیک در قالب مضامین اصلی و زیرمضامین سازمان‌دهی شده‌اند. این فرایند، ضمن کاهش پراکندگی داده‌ها، به شناسایی مفاهیم مشترک و جامع‌تر بین منابع مختلف کمک می‌کند. نتیجه این تحلیل و تلفیق ایجاد چارچوبی واحد و منسجم از مؤلفه‌های مؤثر بر تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی است. این چارچوب، علاوه بر توصیف دقیق‌تر موضوع، پایه‌ای برای ارائه نتایج نهایی و استخراج دانش نوین در این حوزه فراهم می‌آورد. به این ترتیب، این مرحله نقشی محوری در تبدیل داده‌های خام به یافته‌های علمی و کاربردی ایفا می‌کند.

گام ششم: کنترل کیفیت

در این مرحله، به منظور اطمینان از اعتبار و قابلیت اتکای نتایج پژوهش، فرایند کنترل کیفیت با دقت و حساسیت زیاد انجام شده است. برای این منظور، چارچوب استخراج‌شده از مراحل قبلی که شامل مضامین اصلی، زیرمضامین و روابط بین آنها می‌شود، به دو نفر از اساتید متخصص در حوزه مرتبط ارسال شد. این اساتید به عنوان ارزیابان خارجی، وظیفه داشتند تا صحت و اعتبار چارچوب استخراج‌شده را بررسی و نظرات خود را درباره کامل بودن، دقت و سازگاری مضامین اعلام کنند. به منظور سنجش دقیق‌تر کیفیت پژوهش، از شاخص کاپا استفاده شد. این شاخص یک معیار آماری است که میزان توافق بین ارزیابان را اندازه‌گیری می‌کند و از آن برای ارزیابی قابلیت اتکای فرایند کدگذاری استفاده می‌شود. شاخص کاپا مقداری بین ۰ تا ۱ دارد که هرچه این عدد به ۱ نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده توافق بیشتر و قابل اطمینان‌تر بین ارزیابان است. در پژوهش حاضر، مقدار شاخص کاپا برابر ۰/۸۱

رویکرد، ضمن تأکید بر دقت و اعتبار یافته‌ها، به افزایش قابلیت تعمیم‌پذیری و کاربردپذیری نتایج پژوهش کمک می‌کند.

جدول ۳- کدهای ویژه مؤلفه‌های تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی دوره قاجار

کد گزینشی	کد باز محوری	کد باز	منبع
همانگی فرهنگی-اقلیمی	معماری هم‌ساز با اقلیم + فن ساختمان	هم‌ساز با اقلیم؛ هم‌خوانی با اقلیم منطقه + مؤلفه‌های فنی و سازه‌ای + خودبسندگی؛ هماهنگی بیشینه در راستای هم‌سازی با اقلیم-رویکرد فرهنگی؛ پایدارسازی سازه‌ای نظام گردشی؛ فن ساختمان؛ معماری بوم‌سازگار؛ فناوری دانش ساخت؛ هماهنگی با اکوسیستم طبیعی؛ بُعد جسمانی + معماری اقلیمی آسایشی؛ معماری هم‌ساز با طبیعت؛ خودبسندگی؛ ایجاد پایه مقاوم و کنترل رطوبت با کاهش نفوذ به داخل بنا؛ تناسب بنا با اقلیم، فرهنگ و اجتماع؛ جهت‌گیری اقلیمی‌نما؛ متریال بومی‌گرا	(ملکی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ فرشچی و مجیدی، ۱۴۰۰؛ جاوری و همکاران، ۱۴۰۰؛ شاطری وایقان و دبیده، ۱۳۹۸؛ قاسمی سیچان و معاریان، ۱۳۹۸؛ حنیف، ۱۳۹۷؛ بلالی اسکویی و همکاران، ۱۳۹۹؛ حسینی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۹؛ دادپور و همکاران، ۱۴۰۱؛ سلیمی و شیخی ملاشاهی، ۱۴۰۲؛ ملکی‌زاده و عزیززاده، ۱۴۰۳؛ لطیفی و دیبا، ۱۳۹۹؛ جمالی و خندانی، ۱۳۹۹؛ رشاد، ۱۴۰۰؛ باقری و همکاران، ۱۳۹۴؛ رمضان جماعت و اکبری، ۱۳۹۴؛ بغدادی و همکاران، ۱۴۰۱)
	معماری فرهنگ‌مبنا	توجه به معماری مبتنی بر کهن‌الگو؛ حفاظت از بناهای تاریخی؛ توجه به اندیشه‌های ایرانی-اسلامی با تأکید بر اصالت وجودی؛ توجه به زیست‌پذیری فضا؛ تداعی حس گذشته؛ کیفیت و هویت فضایی؛ معماری فرهنگ‌مبنا؛ توجه به هویت ایرانی-اسلامی؛ عنصر کلیدی سازمان‌دهی فضایی و هویت‌بخشی؛ توجه به ابعاد زیبایی‌شناختی و اقتصادی؛ پاسخ‌گویی به نیازهای زمانی؛ نظام معناشناختی معماری؛ معناپردازی در بنا؛ هویت‌بخشی؛ حس تعلق به مکان	(پورمختار و همکاران، ۱۴۰۲؛ ذاکر‌زاده و قربانی‌نیا، ۱۳۹۹؛ شاطری وایقان و دبیده، ۱۳۹۸؛ جوادی یگانه و همکاران، ۱۴۰۲؛ لطیفی و همکاران، ۱۴۰۰؛ حسینی و نوروزی برازجانی، ۱۳۹۷؛ باقری و همکاران، ۱۳۹۴؛ حسینی و همکاران، ۱۳۹۵؛ چالشگر و همکاران، ۱۴۰۰؛ قاسمی سیچانی و معاریان، ۱۳۸۹؛ جمالی و خندانی، ۱۳۹۹؛ غلامیان و همکاران، ۱۳۹۸؛ ترکاشوند و همکاران، ۱۴۰۰)
	تأثیر هویت‌بخشی فرهنگی	تأثیرپذیری فرهنگی + تبادل کالبدی-فرهنگی؛ ساختار فرهنگی-اجتماعی؛ توجه به باورها و اعتقادات مذهبی در طراحی تأثیر هویت‌بخشی مذهبی بر نظام ارزشی بنا؛ الگوی اصیل معماری ایرانی-اسلامی مانند الگوی چهار صغه (چهار ایوان) - رویکرد فرهنگی؛ بوم-گرایی با تأکید بر باورهای جامعه؛ مورفولوژی بومی-اسلامی؛ توجه به آداب و رسوم فرهنگ؛ پیوستگی کالبدی با بافت شهری	(سخت‌دوست و البرزی، ۱۳۹۷؛ افشاری بصیر و همکاران، ۱۴۰۲؛ علی‌زاده بیرجندی، ۱۳۹۹؛ جاوری و همکاران، ۱۴۰۰؛ مصباح و همکاران، ۱۴۰۱؛ شاطری وایقان و دبیده، ۱۳۹۸؛ چالشگر و همکاران، ۱۴۰۲؛ غلامیان و همکاران، ۱۳۹۸؛ لطیفی و همکاران، ۱۳۹۹؛ کاظم‌پور و همکاران، ۱۴۰۰؛ حسینی و نوروزی برازجانی، ۱۳۹۷؛ برهمن و همکاران، ۱۳۹۹)
جغرافیای فضایی	توجه به عوامل محیطی	پیکره‌بندی کالبدی + آمیختگی محیطی؛ پیکره‌بندی عملکردی محیط؛ توجه به عوامل محیطی؛ ادراک محیط	(بلالی اسکویی و دهقان، ۱۴۰۰؛ ذاکر‌زاده و قربانی‌نیا، ۱۳۹۹؛ جوادی یگانه و همکاران، ۱۴۰۲؛ قاسمی سیچانی و معاریان، ۱۳۸۹؛ پورمختار و همکاران، ۱۴۰۲؛ فرشچی و مجیدی، ۱۴۰۰؛ ملکی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ لطیفی و همکاران، ۱۴۰۰؛ غلامیان و همکاران، ۱۳۹۸؛ سلیمی و شیخی ملاشاهی، ۱۴۰۲؛ عزتی کرعلیا و همکاران، ۱۴۰۳؛ بلالی اسکویی و همکاران، ۱۴۰۲)
	تأکید بر محوریت و جهت	تأکید بر محوریت و جهت - چیدمان محصور متقارن حیاط؛ عامل مرکزیت نظم‌دادن به ساختمان حول یک محور؛ فضاها ارتباطی؛ نظام گردشی؛ ریتم و حرکت؛ توجه به عنصر حرکتی در بنا؛ معماری حیاط‌محور؛ سازمان‌دهی بنا مبتنی بر جهت‌گیری و کارکرد؛ عناصر خطی معماری؛ راندمان حرکتی	(منجری، ۱۴۰۰؛ لطیفی و همکاران، ۱۳۹۹؛ جیحانی و همکاران، ۱۳۹۸؛ بهپور و همکاران، ۱۳۹۷؛ اشرف گنجونی و سلطان‌زاده زرنندی، ۱۴۰۱؛ دامپار و همکاران، ۱۴۰۲؛ حیدری و همکاران، ۱۴۰۳؛ لطیفی و دیبا، ۱۳۹۹؛ عیالی و موحد، ۱۳۹۵)
	محوریت پلان	تمرکز بر محوریت پلان؛ پلان محوری ایوان‌دار	(پورمختار و همکاران، ۱۴۰۲؛ جمالی و خندانی، ۱۳۹۹؛ لطیفی و دیبا، ۱۳۹۹؛ حق‌جو و همکاران، ۱۳۹۸؛ اشرف گنجونی و سلطان‌زاده زرنندی، ۱۴۰۴)
عرصه‌بندی فضای باز	عرصه‌بندی فضای باز	حوزه‌بندی فضاها؛ خانه؛ فضای ورودی؛ عرصه فضای باز؛ عرصه فضای سرپوشیده؛ سلسله‌مراتب فضایی و دسترسی؛ سازمان فضایی خصوصی و عمومی با هشتی به عنوان آستانه انتقال و کنترل دید ورودی؛ حس دعوت‌شوندگی	(ملکی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ پورمختار و همکاران، ۱۳۹۷؛ پورمختار و همکاران، ۱۴۰۲؛ ذاکر‌زاده و قربانی‌نیا، ۱۳۹۹؛ جوادی یگانه و همکاران، ۱۴۰۲؛ منجری، ۱۴۰۰؛ هاشمی و بمانیان، ۱۴۰۲؛ حسینی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۹؛ ملکی‌زاده و عزیززاده، ۱۴۰۳؛ عیالی و موحد، ۱۳۹۵)
	عرصه‌بندی	تمرکز بر مرزبندی؛ ادراک عرصه بندی فضاها	(ملکی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ رمضان جماعت و اکبری، ۱۳۹۴)

	فضاها	
	بافت و زمینه	تأثیر بافت و ارزش‌های جامعه بر شکل‌گیری خانه؛ توجه به بافت و زمینه
	معماری زیست‌محور (سازگار + فضای زیست‌پایدار)	امنیت؛ حفظ فضای امن خانه از محیط عمومی بیرونی؛ حریم؛ چیدمان و الگوی مناسب فضایی؛ معماری رفاه محور؛ معماری انسان‌محور - بوم‌سازگار؛ طراحی فضاهای هدفمند در پاسخ به نیاز انسان؛ نظم و تداوم فضایی در خانه؛ فضاسازی تعاملی در فضای خانوادگی؛ هم‌پیوندی یکسان؛ فضاسازی پیوسته؛ حریم حفاظت‌شده مسکونی؛ تداوم زندگی؛ معماری انسان‌مدار
معماری زیست‌معنا	فضای حامل معنا و نماد	نشانه‌شناسی با حفظ ماهیت آن در خوانش؛ اهمیت دادن گونه‌شناسی نشانه‌ها؛ لایه‌های معماری؛ لایه فرامعماری؛ لایه‌های معنایی و محتوایی؛ سطح هرمونیک؛ فضای حامل معنا و نماد
	فضای هم‌زیستی	تجمع فضاها حول محور حیاط برای تفکیک محیطی و کنترل اقلیم خرد داخلی؛ حیاط مرکزی به عنوان فضای جمعی؛ فضای تعاملی؛ تحویل پیکربندی حیاط مرکزی؛ بناهای چندسطحی حیاط‌محور؛ دسترسی حیاط‌محور؛ حریم جمعی؛ فضای هم‌زیستی؛ چیدمان محصور غیرمتقارن/متقارن حیاط
	الگوی درون‌گرایی	عدم دید مستقیم از معبر به فضاهای داخلی؛ ساختار فضایی الگوی درون‌گرایی؛ الگوی پلانی اتاق در اتاق؛ ایجاد سلسله‌مراتب حرکتی از فضای عمومی به فضای خصوصی + درون‌گرایی؛ حس دعوت - شوندگی؛ تنوع‌پذیری؛ تطبیق‌پذیری؛ هم‌پیوندی فضایی؛ استقلال فضاها در عین وحدت؛ عامل تفکیک مکانی عملکردها بر فضای باز؛ تناسب کالبد با نیاز انسان؛ عینیت‌بخشیدن به فضا؛ طراحی بوم‌سازگار و چندعملکردی
	لایه‌بندی فضاهای معماری (بعد انسانی و زیست‌فضا + بعد کالبدی و سازمان‌دهی فضا)	خطوط اصلی سازمان‌دهی فضاها، کیفیت فضایی؛ کانون و مرکزیت فضایی؛ هماهنگی فرم، عملکرد و فرهنگ ایرانی؛ معماری اجتماعی - بازسازگار؛ توجه به ارتباطات کالبدی فضا
الگوی درون‌گرایی و لایه‌بندی	سامانه کالبدی خانه	سامانه کالبدی فضای اصلی؛ سامانه کالبدی بخش خدماتی؛ سامانه کالبدی فضاهای ارتباطی؛ سامانه کالبدی خانه؛ کارکردگرایی کالبدی؛ هویت کالبدی؛ تکوین کالبدی؛ نوآوری کالبدی؛ معناشناختی شاخصه‌های کالبدی بنا
	فرایند ترکیب فرم و فضا	ساختار پویا؛ توجه به مؤلفه‌های الگوریتمیک در طراحی نامتناهی
	زیرساخت فضایی و تقسیمات فضایی	تقسیمات فضایی؛ فواصل فضایی؛ قلمرو فضایی؛ تعادل فضایی؛ تنوع واسطه‌های فضایی؛ توجه به عرصه‌بندی فضا؛ انعطاف‌پذیری فضایی؛ چیدمان فضایی؛ پیوند فضایی؛ سازمان‌یافتگی فضایی؛ کارکردپذیری فضایی؛ هندسه چیدمان فضایی؛ هندسه تحلیلی فضا؛ چندکارکردی فضایی؛ مرزبندی فضایی؛ مرکزیت فضایی؛ توجه چیدمان فضایی؛ تأویل‌گرایی فضایی
	الگوی رفتاری و کاربردی بنا	زبان الگو؛ دستور زبان شکل؛ استفاده از زبان معماری گذشته؛ الگوبندی هم‌جواری بناها؛ الگوی رفتاری و کاربردی؛ زبان الگویی مشترک؛ الگوی پنهان زیستی؛ خوانش زبان الگوی معماری

		و مجیدی، ۱۴۰۰؛ ملکی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ غلامیان و همکاران، ۱۳۹۸؛ سلیمی و شیخی‌ملاشاهی، ۱۴۰۲؛ عزتی کرعلیا و همکاران، ۱۴۰۳؛ بلالی اسکویی و همکاران، ۱۴۰۲)	
محرمیت	حفظ حریم شخصی و عمومی + محرمیت؛ توانایی تأمین آسایش نسبی؛ شکل‌گیری بستر خلوت	(جاوری و همکاران، ۱۴۰۰؛ ملکی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ مصباح و همکاران، ۱۴۰۱؛ طاهری سرمدی و همکاران، ۱۳۹۸؛ قاسمی سیچانی و معاریان، ۱۳۹۸؛ منجزی، ۱۴۰۰؛ هاشمی و بمانیان، ۱۴۰۲؛ علی محمدی و همکاران، ۱۳۹۵؛ رمضان جماعت و اکبری، ۱۳۹۴؛ حسینی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۹)	
معاصر	توجه به بازنده‌سازی؛ پیوند تاریخی - معاصر - استمرار کالبدی؛ معماری ارجاعی + معماری میراث‌گرا؛ معماری کنش‌محور؛ معماری نوگرایانه؛ الگوی نوآورانه بر پایه میراث کالبدی؛ طراحی فرمی - عملکردی، بی‌توجهی به زیست‌بوم؛ سنت‌گرایی به تجده‌مآبی؛ فرم‌های سازمان‌یافته در بناهای مسکونی؛ تغییر در چیدمان فضایی؛ ارتفاع نمایی بدون نقش عملکردی؛ معماری منطبق بر فرهنگ روز	(شاطری‌واقیان و دبیده، ۱۳۹۸؛ ذاکر‌زاده و قربانی‌نیا، ۱۳۹۹؛ پورمختار و همکاران، ۱۴۰۲؛ لطیفی و همکاران، ۱۴۰۰؛ حسینی و نوروژی برازجانی، ۱۳۹۷؛ باقری و همکاران، ۱۳۹۴؛ حسینی و همکاران، ۱۳۹۵؛ ملکی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ چالشگر و همکاران، ۱۴۰۰؛ جوادی یگانه و همکاران، ۱۴۰۲؛ قاسمی سیچانی و معاریان، ۱۳۹۸؛ جمالی و خندانی، ۱۳۹۹؛ غلامیان و همکاران، ۱۳۹۸؛ ترکاشوند و همکاران، ۱۴۰۰؛ علی محمدی و همکاران، ۱۳۹۴؛ رمضان جماعت و اکبری، ۱۳۹۴؛ بهپور و همکاران، ۱۳۹۷؛ افشاری بصیر و همکاران، ۱۴۰۲؛ حیدری و همکاران، ۱۴۰۳)	
هویت‌آفرینی معاصر	باغ‌آرایی و محوطه‌سازی انگلیسی و فرانسوی + تقلید از معماری غرب؛ اصل برون‌گرایی؛ تفوق معماری غرب بر معماری سنتی ایران؛ زوال انسجام و اعتبار هندسی فرم‌ها؛ توجه معماری کارپستالی؛ تلفیق بوم‌گرایی و مدرنیته؛ تزئینات الحاقی - کالبد تزئینی؛ عوامل تزئینی - مدرنیته؛ تلفیق هنر سنتی و مدرن؛ دوگانگی سبک تزئینی - تلفیق تزئینات بومی، غربی؛ ظهور سبک التقاطی؛ حذف محرمیت بصری؛ ظهور پراکنده‌رویی شهری؛ گسترش فرهنگ غربی؛ گذار کالبدی از درون‌گرایی به برون‌گرایی؛ گسترش حصارهای شهر؛ جدایی‌گزینی کالبدی؛ شروع تعامل درونی بنا با محیط بیرونی؛ تغییر در شیوه زندگی با رویکرد فضا‌سازی خرد؛ تغییر کارکرد فضا در بناها؛ تغییرات مورفولوژیک حیاط؛ ترویج مظاهر معماری وارداتی؛ تفکیک جنسیتی در فضای معماری؛ توسعه فضای مردانه؛ تغییرپذیری؛ گسست فضایی؛ تمایزات مکانی و ارزشی	(ملکی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ چالشگر و همکاران، ۱۴۰۰؛ شاطری‌واقیان و دبیده، ۱۳۹۸؛ جوادی یگانه و همکاران، ۱۴۰۲؛ قاسمی سیچانی و معاریان، ۱۳۹۸؛ جمالی و خندانی، ۱۳۹۹؛ لطیفی و همکاران، ۱۴۰۰؛ غلامیان و همکاران، ۱۳۹۸؛ ترکاشوند و همکاران، ۱۴۰۰؛ حسینی و نوروژی برازجانی، ۱۳۹۷؛ علی محمدی و همکاران، ۱۳۹۴؛ رمضان جماعت و اکبری، ۱۳۹۴؛ بهپور و همکاران، ۱۳۹۷؛ افشاری بصیر و همکاران، ۱۴۰۲؛ حیدری و همکاران، ۱۴۰۳)	
الگوپذیری اقتباسی	زیرساخت فضایی؛ معماری اقتباس - تاریخی؛ تداوم و اقتباس تزئینی	(ملکی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ پورمختار و همکاران، ۱۴۰۲؛ ذاکر‌زاده و قربانی‌نیا، ۱۳۹۹؛ جوادی یگانه و همکاران، ۱۴۰۲؛ منجزی، ۱۴۰۰؛ هاشمی و بمانیان، ۱۴۰۲؛ رمضان جماعت و اکبری، ۱۳۹۴؛ حسینی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۹؛ ملکی‌زاده و علیزاده، ۱۴۰۳؛ عیالی و موحد، ۱۳۹۵)	
زوال زبان الگوی معماری	زوال الگوی فضایی بومی؛ فرسایش هرمونوتیکی فضا؛ زوال زبان الگوی مکان و رفتار؛ استفاده از مصالح ناپایدار	(لطیفی و دیبا، ۱۳۹۹؛ باقری و همکاران، ۱۳۹۴؛ طاهری سرمدی و همکاران، ۱۳۹۸)	
ریخت‌شناسی و تکامل کالبدی فضا	ریخت‌شناسی معماری داخلی فضا؛ عناصر ریختی و شکلی؛ تغییر در ریخت‌شناسی فضاها؛ ریخت‌نگاری معماری؛ گونه‌شناسی	(بلالی اسکویی و دهقان، ۱۴۰۰؛ ذاکر‌زاده و قربانی‌نیا، ۱۳۹۹؛ جوادی یگانه و همکاران، ۱۴۰۲؛ قاسمی سیچانی و معاریان، ۱۳۸۹؛ پورمختار و همکاران، ۱۴۰۲؛ فرشچی و مجیدی، ۱۴۰۰؛ ملکی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ لطیفی و همکاران، ۱۴۰۰؛ غلامیان و همکاران، ۱۳۹۸؛ سلیمی و شیخی‌ملاشاهی، ۱۴۰۲؛ عزتی کرعلیا و همکاران، ۱۴۰۳؛ بلالی اسکویی و همکاران، ۱۴۰۲)	
آرایه‌ها	گچ‌بری کالبدی؛ تنوع رنگ و مصالح در نمای بنا؛ مدولاسیون آجری +	(ترکاشوند و همکاران، ۱۴۰۰؛ کاظم‌پور و همکاران، ۱۴۰۰)	

چالشگر و همکاران، ۱۴۰۰؛ دادپور و همکاران، ۱۴۰۱؛ بغدادی و همکاران، ۱۴۰۱؛ ملکی‌زاده و عزیزاده، ۱۴۰۳	تزئینی؛ گچ‌بری هندسه‌محور؛ چوب‌آرایی تلفیقی-کلاسیک؛ بسط فضایی افقی؛ مؤلفه‌های زیباشناختی اقلیمی؛ اصل نفوذپذیری بصری		
(بالایی اسکویی و دهقان، ۱۴۰۰؛ ذاکرزاده و قربانی‌نیا، ۱۳۹۹؛ جوادی یگانه و همکاران، ۱۴۰۲؛ قاسمی سیچانی و معماریان، ۱۳۸۹؛ پورمختار و همکاران، ۱۴۰۲؛ فرشچی و مجیدی، ۱۴۰۰؛ ملکی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ لطیفی و همکاران، ۱۴۰۰؛ غلامیان و همکاران، ۱۳۹۸؛ سلیمی و شیخی ملاشاهی، ۱۴۰۲؛ عزتی کرعلیا و همکاران، ۱۴۰۳؛ بالایی اسکویی و همکاران، ۱۴۰۲؛ لطیفی و دیبا، ۱۳۹۹؛ ذاکری و همکاران، ۱۳۹۵)	اصل تقارن و تناسبات موزون و هماهنگی بیشینه در راستای هم‌سازی با اقلیم؛ اصل تقارن و تناسبات موزون؛ استفاده از هندسه + تناسبات و هندسه طلایی در معماری ایران؛ تناسبات و نظام‌های هندسی در اندام‌های ساختمان + وحدت مرکزی؛ کثرت در وحدت؛ هندسه و پیمون در معماری ایران؛ ماندلا؛ گنبد کیهانی-تقارن و تناسبات موزون؛ سادگی فرم؛ وحدت و کثرت کالبدی؛ نسبت طلایی؛ مقیاس طلایی؛ هندسه ارتوگونال حیاط مرکزی؛ مؤلفه هندسه و محوربندی	تقارن و تناسبات هندسی	
(ملکی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ پورمختار و همکاران، ۱۴۰۲؛ ذاکرزاده و قربانی‌نیا، ۱۳۹۹؛ جوادی یگانه و همکاران، ۱۴۰۲؛ منجری، ۱۴۰۰؛ هاشمی و بمانیان، ۱۴۰۲؛ رمضان جماعت و اکبری، ۱۳۹۴؛ حسینی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۹؛ عیالی و موحد، ۱۳۹۵؛ ملکی‌زاده و عزیزاده، ۱۴۰۳)	عمدتاً رو به قبله و در جهت دریافت بیشینه نور جنوب؛ معنادادن به فضا با عنصر نور؛ سازمان‌دهی و سامان‌دهی فضا + معنادادن به فضا با بازی نور؛ بهینه‌سازی اوریتاسیون خورشیدی از شفافیت به ماده؛ سیالیت فضایی؛ تنظیم نور، دید و تهویه در سلسله‌مراتب فضایی؛ اصل نفوذپذیری به شکل پنجره ارسی؛ اقلیم‌گرایی کالبدی-تابشی	نور	نظم فضایی و نور
(پورمختار و همکاران، ۱۴۰۲؛ فرشچی و مجیدی، ۱۴۰۰؛ ملکی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ لطیفی و همکاران، ۱۴۰۰؛ غلامیان و همکاران، ۱۳۹۸؛ سلیمی و شیخی ملاشاهی، ۱۴۰۲؛ عزتی کرعلیا و همکاران، ۱۴۰۳؛ بالایی اسکویی و همکاران، ۱۴۰۲)	نظام رفتاری بنا؛ نظم و تداوم عناصر فضایی مثبت	نظم و تداوم عناصر فضایی	
(ملکی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰؛ رمضان جماعت و اکبری، ۱۳۹۴؛ بهپور و همکاران، ۱۳۹۷؛ پورمختار و همکاران، ۱۴۰۲؛ ذاکرزاده و قربانی‌نیا، ۱۳۹۹؛ جوادی یگانه و همکاران، ۱۴۰۲؛ منجری، ۱۴۰۰؛ هاشمی و بمانیان، ۱۴۰۲؛ حسینی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۹؛ ملکی‌زاده و عزیزاده، ۱۴۰۳؛ عیالی و موحد، ۱۳۹۵)	سلسله‌مراتب فضاهای داخلی؛ پیکره‌بندی کالبدی + مقیاس اقلیمی کنترل‌شده پنجره‌ها؛ پیکره‌بندی بنا؛ توجه به عرصه‌بندی فضا	پیکره‌بندی کالبدی بنا	

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهند طراحی خانه‌های تاریخی دوره قاجار بر اساس یکپارچگی عوامل فرهنگی، اقلیمی، فضایی، و معنایی شکل گرفته است. این عوامل نه فقط به حفظ ارزش‌های معماری کمک کرده‌اند، بلکه به ایجاد هویتی منحصر به فرد برای این بناها منجر شده‌اند. توجه به این مؤلفه‌ها می‌تواند به توسعه راهبردهای نوین در حفظ و باززنده‌سازی میراث معماری سنتی کمک کند.

۲- جغرافیای فضایی

این مؤلفه به نقش موقعیت مکانی و سازمان‌دهی فضایی در طراحی خانه‌ها اشاره دارد. تأکید بر محوریت و جهت و محوریت پلان نشان‌دهنده اهمیت جهت‌گیری بناها برای استفاده بهینه از نور خورشید و باد است که به کاهش مصرف انرژی و ایجاد محیطی مطلوب کمک می‌کند. عرصه‌بندی فضای باز و عرصه‌بندی فضاها نیز نشان‌دهنده تقسیم‌بندی دقیق فضاهای داخلی و خارجی برای ایجاد تعادل بین حریم شخصی و اجتماعی است. بافت و زمینه نیز بیانگر توجه به ارتباط خانه‌ها با محیط اطراف و سازگاری با بافت شهری یا روستایی است که

۱- هماهنگی فرهنگی-اقلیمی

این مؤلفه نشان‌دهنده ارتباط عمیق بین فرهنگ، اقلیم و معماری است که در طراحی خانه‌های تاریخی دوره قاجار به‌وضوح دیده می‌شود. معماری هم‌ساز با اقلیم و فن ساختمان به معنای استفاده از راهکارهای طراحی و مواد سازنده مناسب برای سازگاری با شرایط آب‌وهوایی منطقه است. این رویکرد نه فقط به کاهش مصرف انرژی کمک می‌کند، بلکه باعث ایجاد محیطی مطلوب برای ساکنان می‌شود. معماری فرهنگ‌مبنا و تأثیر هویت‌بخشی فرهنگی نیز بیانگر آن است که طراحی‌ها

در آن قرار دارند.

۳- معماری زیست‌معنا

این مؤلفه به ارتباط بین انسان، طبیعت و معماری اختصاص دارد. معماری زیست‌محور نشان‌دهنده تلاش برای ایجاد فضاهایی است که با محیط‌زیست سازگار باشند و از منابع طبیعی به صورت پایدار استفاده کنند. فضای حامل معنا و نماد نیز بیانگر آن است که طراحی‌ها نه فقط عملکردی هستند، بلکه حامل ارزش‌ها، نمادها و معانی فرهنگی نیز هستند. فضای هم‌زیستی نشان‌دهنده توجه به تعاملات انسانی و ایجاد محیطی است که به هم‌زیستی افراد و طبیعت کمک کند.

۴- الگوی درون‌گرایی و لایه‌بندی

این مؤلفه به سازمان‌دهی فضایی و تقسیم‌بندی آن بر اساس نیازهای انسانی و اجتماعی اشاره دارد. الگوی درون‌گرایی نشان‌دهنده تمرکز بر فضاهای داخلی و ایجاد حریم شخصی است. لایه‌بندی فضاهای معماری شامل بُعد انسانی (زیست‌فضا) و بُعد کالبدی (سازمان‌دهی فضا) است که به بهینه‌سازی استفاده از فضا و ایجاد تعادل بین نیازهای کالبدی و انسانی کمک می‌کند. سامانه کالبدی خانه و فرایند ترکیب فرم و فضا نیز بیانگر توجه به ساختار فیزیکی و نحوه ادغام فرم و فضاها برای ایجاد هماهنگی است. حریمیت نیز به اهمیت ایجاد حریم خصوصی و امنیت در طراحی اشاره دارد.

۵- هویت‌آفرینی معاصر

این مؤلفه به تحولات مدرن و تأثیر آنها بر معماری سنتی اختصاص دارد. معاصر و مدرنیته نشان‌دهنده تأثیر روندهای مدرن بر طراحی است، در حالی که الگوپذیری اقتباسی بیانگر استفاده از عناصر سنتی در قالب‌های مدرن است. زوال زبان الگوی معماری نشان‌دهنده تغییرات در سبک‌ها و الگوها در طول زمان است. ریخت‌شناسی و تکامل کالبدی فضا نیز به تحولات فیزیکی و ساختاری در طراحی اشاره دارد. آرایه‌ها نیز بیانگر توجه به زیبایی‌شناسی و جزئیات تزئینی هستند.

۶- نظم فضایی و نور

این مؤلفه به اهمیت نظم و هماهنگی در طراحی فضاها و استفاده از نور اشاره دارد. تقارن و تناسب هندسی نشان‌دهنده توجه به زیبایی‌شناسی و هماهنگی در طراحی است. نور به

عنوان یکی از عناصر کلیدی در معماری نه فقط به روشنائی فضا کمک می‌کند، بلکه به ایجاد حالات و احساسات خاصی نیز منجر می‌شود. نظم و تداوم عناصر فضایی نیز بیانگر اهمیت ایجاد هماهنگی بین اجزای مختلف فضا است. پیکره‌بندی کالبدی بنا نیز به سازمان‌دهی دقیق اجزای فیزیکی و ایجاد تعادل در طراحی اشاره دارد.

چارچوب مفهومی تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی

چارچوب مفهومی پژوهش با عنوان «مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی دوره قاجار با استفاده از روش فراترکیب» به صورت یک ساختار منسجم و جامع طراحی شده است که در آن، محور مرکزی، «تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های قاجار»، به عنوان هسته اصلی قرار دارد. این محور شامل تمامی ابعاد فرهنگی، زیست‌محیطی، فضایی و معنایی است که در حفظ و ادامه‌یابی ارزش‌های معماری سنتی نقش دارند. به منظور تحلیل دقیق این محور، مؤلفه‌های اصلی (کدهای گزینشی) استخراج شده‌اند که به عنوان شاخه‌های اصلی چارچوب عمل می‌کنند. این مؤلفه‌ها شامل «هماهنگی فرهنگی-اقلیمی»، «جغرافیای فضایی»، «معماری زیست‌معنا»، «الگوی درون‌گرایی و لایه‌بندی»، «هویت‌آفرینی معاصر» و «نظم فضایی و نور» هستند. هر یک از این مؤلفه‌ها دارای کدهای محوری هستند که به تفصیل جنبه‌های مختلف معماری خانه‌های قاجار را تحلیل می‌کنند (شکل ۲).

برای مثال، «هماهنگی فرهنگی-اقلیمی» به تعامل بین فرهنگ، اقلیم و معماری اشاره دارد و شامل کدهایی مانند «معماری هم‌ساز با اقلیم + فن ساختمان»، «معماری فرهنگ‌مبنا»، «تأثیر هویت‌بخشی فرهنگی» و «توجه به عوامل محیطی» است. این مؤلفه نشان می‌دهد طراحی‌ها چگونه با شرایط آب‌وهوایی منطقه سازگار شده‌اند و تحت تأثیر ارزش‌ها و باورهای فرهنگی محلی قرار گرفته‌اند. «جغرافیای فضایی» نیز به موقعیت مکانی و سازمان‌دهی فضایی اشاره دارد و کدهایی مانند «تأکید بر محوریت و جهت»، «محوریت پلان»، «عرصه‌بندی فضای باز» و «بافت و زمینه» را شامل می‌شود. این مؤلفه به اهمیت جهت‌گیری بناها و ارتباط آنها با محیط اطراف اشاره دارد.

«معماری زیست‌معنا» به ارتباط بین انسان، طبیعت و معنا در معماری اشاره دارد و شامل کدهایی مانند «معماری

نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد طراحی خانه‌های تاریخی دوره قاجار حاصل برهم‌کنش نظام‌مند و هم‌افزایی عوامل فرهنگی، اقلیمی، فضایی و معنایی است؛ عواملی که نه به صورت منفرد، بلکه در قالب یک شبکه پویا و درهم‌تنیده عمل کرده‌اند. شواهد به‌دست‌آمده از تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد هماهنگی فرهنگی-اقلیمی، جغرافیای فضایی، معماری زیست‌معنا، الگوی درون‌گرایی و لایه‌بندی، هویت‌آفرینی معاصر و نظم فضایی و نور، هر یک نقشی کلیدی در تداوم ارزش‌های معماری و شکل‌گیری هویت منحصر به فرد این خانه‌ها ایفا کرده‌اند. نتایج نشان می‌دهد هماهنگی فرهنگی-اقلیمی به عنوان بنیادی‌ترین مؤلفه، موجب سازگاری هوشمندانه بناها با شرایط آب‌وهوایی و هم‌زمان بازتاب‌دهنده ارزش‌ها و باورهای فرهنگی جامعه زمان خود بوده است. همچنین، جغرافیای فضایی با تأکید بر جهت‌گیری بنا، سازمان فضایی و تفکیک فضاهای عمومی و خصوصی، نقشی تعیین‌کننده در کیفیت زیست‌پذیری این خانه‌ها داشته است. از سوی دیگر، معماری زیست‌معنا نشان می‌دهد پیوند میان انسان، طبیعت و معنا، نه فقط جنبه‌ای نمادین، بلکه کارکردی و زیست‌محیطی داشته است. تحلیل‌ها همچنین بیانگر آن است که الگوی درون‌گرایی و لایه‌بندی فضایی به عنوان پاسخی فرهنگی-اجتماعی، به ایجاد حریم امنیت و سلسله‌مراتب فضایی منجر شده‌اند و در کنار آن، نظم فضایی و نور به عنوان عناصر سازمان‌دهنده، کیفیت ادراک فضایی و آسایش محیطی را ارتقا داده‌اند. در این میان، هویت‌آفرینی معاصر نشان می‌دهد معماری قاجاری نه پدیده‌ای ایستا، بلکه ساختاری پویاست که توانسته در تعامل با تحولات جدید، هویت خود را حفظ کند. بر این اساس، پژوهش حاضر با شناسایی و تبیین مؤلفه‌های مؤثر بر تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی دوره قاجار، به این نتیجه می‌رسد که پایداری این ارزش‌ها حاصل تعامل هم‌زمان ابعاد فرهنگی، اقلیمی، فضایی و معنایی است. این مؤلفه‌ها نه فقط در حفاظت و باززنده‌سازی خانه‌های تاریخی کاربرد دارند، بلکه می‌توانند به عنوان مبنایی نظری و عملی برای توسعه راهبردهای نوین در معماری معاصر استفاده شوند.

از دیدگاه نظری، این پژوهش با ارائه یک چارچوب مفهومی منسجم، به درک عمیق‌تر نحوه تعامل عوامل مختلف در تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی کمک می‌کند. این چارچوب می‌تواند به عنوان مدلی تحلیلی در مطالعات آینده و

زیست‌محور»، «فضای حامل معنا و نماد» و «فضای هم‌زیستی» است. این مؤلفه نشان می‌دهد طراحی‌ها نه فقط عملکردی، بلکه حامل ارزش‌ها و نمادهای فرهنگی نیز هستند. «الگوی درون‌گرایی و لایه‌بندی» نیز به سازمان‌دهی فضایی و تقسیم‌بندی آن اشاره دارد و شامل کدهایی مانند «الگوی درون‌گرایی»، «لایه‌بندی فضاهای معماری» و «محریت» است. این مؤلفه به اهمیت ایجاد حریم شخصی و امنیت در طراحی اشاره دارد.

«هویت‌آفرینی معاصر» به تحولات مدرن و تأثیر آنها بر معماری سنتی اشاره دارد و شامل کدهایی مانند «معاصر»، «مدرنیته»، «الگوپذیری اقتباسی» و «زوال زبان الگوی معماری» است. این مؤلفه نشان می‌دهد چگونه روندهای مدرن بر طراحی تأثیر گذاشته‌اند. در نهایت، «نظم فضایی و نور» به اهمیت نظم و هماهنگی در طراحی فضاها و استفاده از نور اشاره دارد و شامل کدهایی مانند «تقارن و تناسب هندسی»، «نور» و «نظم و تداوم عناصر فضایی» است.

در این چارچوب مفهومی، مؤلفه‌ها به صورت متقابل و مرتبط با یکدیگر عمل می‌کنند. برای مثال، «هماهنگی فرهنگی-اقلیمی» با «معماری زیست‌معنا» در زمینه تأکید بر سازگاری با محیط طبیعی هم‌پوشانی دارد. همچنین، «جغرافیای فضایی» با «الگوی درون‌گرایی و لایه‌بندی» در سازمان‌دهی فضاهای داخلی و خارجی مرتبط است. این چارچوب مفهومی تصویری جامع از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های قاجار ارائه می‌دهد که نه فقط به حفظ و باززنده‌سازی این بناها کمک می‌کند، بلکه به توسعه راهبردهای نوین در طراحی معماری معاصر نیز منجر می‌شود. این چارچوب می‌تواند به عنوان پایه‌ای برای پژوهش‌های آینده در حوزه معماری سنتی و معاصر استفاده شود.

شکل ۲- چارچوب مفهومی تداوم ارزش‌های معماری خانه‌های تاریخی

تاریخی: پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده تأثیر سیاست‌های حمایتی دولت بر حفظ و باززنده‌سازی خانه‌های تاریخی را بررسی کنند. این بررسی می‌تواند به شناسایی نقاط قوت و ضعف این سیاست‌ها و ارائه راهکارهای بهبود آنها کمک کند.

پیشنهادهای سیاست‌گذاران عبارت‌اند از:

تدوین سیاست‌های حمایتی برای حفظ خانه‌های تاریخی: سیاست‌گذاران باید سیاست‌های حمایتی را برای حفظ خانه‌های تاریخی تدوین کنند. این سیاست‌ها باید بر پایه مؤلفه‌های شناسایی‌شده در این پژوهش، از جمله هماهنگی فرهنگی-اقلیمی، جغرافیای فضایی و معماری زیست‌معنا، استوار باشند. تشویق به استفاده از مصالح بومی و سازگار با محیط‌زیست: سیاست‌گذاران باید به استفاده از مصالح بومی و سازگار با محیط‌زیست در طراحی و بازسازی بناهای تاریخی تشویق کنند. این رویکرد نه فقط به حفظ منابع طبیعی کمک می‌کند، بلکه به ایجاد محیطی مطلوب برای ساکنان نیز منجر می‌شود.

تقویت همکاری بین نهادهای دولتی، دانشگاهی و جامعه محلی: سیاست‌گذاران باید همکاری بین نهادهای دولتی، دانشگاهی و جامعه محلی را برای حفظ میراث معماری تقویت کنند. این همکاری می‌تواند به تأمین منابع مالی، فنی و انسانی برای حفظ و باززنده‌سازی خانه‌های تاریخی کمک کند.

ارتقای آگاهی عمومی درباره اهمیت حفظ میراث معماری: سیاست‌گذاران باید به ارتقای آگاهی عمومی درباره اهمیت حفظ میراث معماری توجه داشته باشند. این امر می‌تواند از طریق برگزاری سمینارها، نمایشگاه‌ها و برنامه‌های آموزشی صورت گیرد. افزایش آگاهی عمومی می‌تواند به جلب حمایت مردم برای حفظ خانه‌های تاریخی کمک کند.

تأمین بودجه و تسهیلات مالی برای بازسازی خانه‌های تاریخی: سیاست‌گذاران باید بودجه و تسهیلات مالی لازم برای بازسازی خانه‌های تاریخی را تأمین کنند. این تسهیلات می‌توانند شامل وام‌های با نرخ بهره کم، کمک‌های مالی مستقیم و کاهش مالیات برای مالکان خانه‌های تاریخی باشند.

منابع

اشرف گنجوئی، محمدعلی، و سلطان‌زاده زرنیدی، محمد (۱۴۰۱). بررسی دگرگونی‌های فضایی خانه‌های تاریخی شهر کرمان دوگونه قاجار و پهلوی اول. *فصلنامه باغ نظر*، ۱۹، ۵۹-۷۴.

در بررسی معماری سنتی در دوره‌های مختلف تاریخی به کار گرفته شود. همچنین، تأکید بر پیوند میان سنت و تحولات مدرن، زمینه‌ای برای توسعه نظریه معماری ایرانی-اسلامی و بازخوانی آن در بستر معاصر فراهم می‌آورد. از جنبه عملی، نتایج این پژوهش می‌تواند راهنمایی مؤثر برای سیاست‌گذاران، معماران و طراحان در حوزه حفاظت و باززنده‌سازی میراث معماری باشد. توجه به هماهنگی فرهنگی-اقلیمی در سیاست‌های طراحی و مرمت می‌تواند به کاهش مصرف انرژی و ارتقای کیفیت محیطی منجر شود. همچنین، بهره‌گیری از اصول جغرافیای فضایی و الگوی درون‌گرایی می‌تواند در تدوین ضوابط طراحی شهری و مسکن معاصر، تعادل میان حریم خصوصی و تعامل اجتماعی را تقویت کند. استفاده آگاهانه از مفاهیم معماری زیست‌معنا و نورپردازی طبیعی نیز می‌تواند در سیاست‌های توسعه پایدار و معماری سازگار با محیط‌زیست نقش‌آفرین باشد.

پیشنهادهای

پیشنهادهای پژوهش‌های آینده عبارت‌اند از:

بررسی تطبیقی مؤلفه‌های تداوم ارزش‌های معماری در دوره‌های تاریخی مختلف: پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده به طور تطبیقی مؤلفه‌های تداوم ارزش‌های معماری در دوره‌های مختلف تاریخی را بررسی کنند. این بررسی می‌تواند به شناسایی تغییرات و تحولات در این مؤلفه‌ها و تأثیر آنها بر طراحی معماری کمک کند.

مطالعه تأثیر فناوری‌های نوین بر حفظ و باززنده‌سازی خانه‌های تاریخی: با توجه به پیشرفت‌های فناوری در زمینه مصالح ساختمانی و روش‌های بازسازی، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده تأثیر این فناوری‌ها بر حفظ و باززنده‌سازی خانه‌های تاریخی را بررسی کنند. این بررسی می‌تواند به شناسایی راهکارهای نوین در حفظ میراث معماری کمک کند.

تحلیل نقش مشارکت جامعه محلی در حفظ میراث معماری: نقش جامعه محلی در حفظ و باززنده‌سازی خانه‌های تاریخی از اهمیت زیادی برخوردار است. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده نقش مشارکت جامعه محلی در این زمینه را بررسی کنند و راهکارهایی برای تقویت این مشارکت ارائه دهند.

بررسی تأثیر سیاست‌های حمایتی بر حفظ خانه‌های

2

افشاری بصیر، محمدرضا، فروتن، منوچهر، و سروش، محمد مهدی (۱۴۰۲). واکاوی نشانه‌شناسی تحول معنای اجتماعی-فرهنگی خانه‌های شهری همدان در سه دوره قاجار، پهلوی و معاصر. *فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۱۲ (۳)، ۸۹۹-۹۳۳.

<https://doi.org/10.22034/scs.2023.374747.1380>

باقری، محمد، حجت، عیسی، و دشتی، مینا (۱۳۹۴). ارزیابی تحول زبان الگو در معماری مسکن، بررسی موردی: خانه‌های دوره قاجار و مسکن معاصر در شهر زنجان. *فصلنامه معماری و شهرسازی*، ۷ (۲)، ۱۵۶-۱۴۱.

<https://www.doi.org/10.30480/aup.2015.88>

برهنمن، سارا، و پروا، محمد، و نصر، طاهره (۱۳۹۹). بررسی مسکن از دیدگاه نشانه‌شناسی، مورد مطالعاتی: خانه‌های دوره قاجار و مجتمع‌های مسکونی معاصر در شهر شیراز. *فصلنامه معماری و شهرسازی آرمانشهر*، ۱۳، ۵۲-۳۱.

<https://doi.org/10.22034/aaud.2020.113257>

بغدادی، پانته آ، و دادور، ابوالقاسم (۱۴۰۰). ارزش‌های اجتماعی و ساختار معماری خانه‌های تاریخی در دوره قاجار شهر یزد از منظر نحو فضا. *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱۱، ۱۰۱۳-۱۰۳۰.

<https://doi.org/10.22034/jgeoq.2024.232369.2512>

بغدادی، پانته آ، و دادور، ابوالقاسم، و ثابتی، مریم (۱۴۰۱). نقش ارزش‌های اجتماعی در ساختار معماری خانه‌های دوره قاجار یزد از دیدگاه قرآن، احادیث و روایات اسلامی. *فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۱۴ (۳)، ۲۹-۷.

<https://www.sid.ir/paper/1064430/fa>

بلالی اسکویی، آزیتا، جمالی، یحیی و کریمی‌پور، المیرا، و خیری، جواد (۱۴۰۲). تبیین ارتباط سازماندهی فضایی و جهت‌گیری خانه‌های تاریخی با تأکید بر نقش ورودی (نمونه موردی: خانه‌های بومی تبریز در دوره قاجار). *فصلنامه دانش‌های بومی ایران*، ۱۰ (۲)، ۲۳۹-۲۷۷.

<https://doi.org/10.22054/qjik.2023.75679.1395>

بلالی اسکویی، آزیتا، و دهقان، سمانه (۱۴۰۰). گونه‌شناسی کالبدی خانه‌های تاریخی ارومیه در دوره قاجار. *فصلنامه آرمانشهر*، ۱۴، ۱-۱۴.

<https://doi.org/10.22034/aaud.2020.220357.213>

7

بلالی اسکویی، آزیتا، و یونسسی، میلاد، و افشاریان، زهرا (۱۳۹۹). واکاوی کمی و کیفی اُرسی در خانه‌های قاجار اردبیل.

فصلنامه نگره، ۱۵، ۱۳۱-۱۴۵.

<https://doi.org/10.22070/negareh.2020.1243>

بلوچستانی، معصومه، و دلشاد سباهکلی، مهسا (۱۴۰۲). الگوشناسی اندام‌های کالبدی خانه‌های تاریخی لاهیجان با هدف ارائه رهیافت‌های هویت‌ساز در طراحی ساختارهای معاصر در زمینه تاریخی. *فصلنامه اثر*، ۴۴ (۱)، ۱۶۸-۱۹۴.

<https://doi.org/10.22034/44.1.168>

بهپور، زهرا، و شعاعی، حمیدرضا، و نبی‌میدی، مسعود (۱۳۹۷). نحو فضا رهیافتی برای ادراک عرصه‌بندی خانه در شهر یزد (دوره‌های قاجاریه، پهلوی و جمهوری اسلامی). *فصلنامه معماری اقلیم گرم و خشک*، ۶، ۷۵-۴۷.

<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.26453711.1397.6.8.3.3>

پورمختار، سارا، پاکدل فرد، محمدرضا، و ستاری ساربانقلی، حسن (۱۴۰۲). بازخوانی شاخصه‌های کهن‌الگویی معماری خانه‌های قاجار محله نوبر تبریز. *فصلنامه باغ نظر*، ۲۰، ۲۳-۳۸.

<https://doi.org/10.22034/bagh.2022.329652.512>

5

ترکاشوند، بهاره، افضلیان، خسرو، صحاف، خسرو، و ثقه الاسلامی، عمید الاسلام (۱۴۰۰). تأثیر تحولات معماری اواخر دوره قاجار بر تزیینات خانه‌های مشهد. *فصلنامه هنر اسلامی*، ۱۸، ۷۳-۵۸.

<https://doi.org/10.22034/ias.2020.234254.1260>

جاوری، محسن، کریمیان، حسن، و محمدی، سیده سارا (۱۴۰۰). تأملی بر ساختار فضایی و الگوی کالبدی خانه‌های دوره قاجار شهر نطنز. *دوفصلنامه مطالعات معماری ایران*، ۱۰، ۱۱۵-۱۳۶.

https://jias.kashanu.ac.ir/article_111867.html

جمالی، سیروس، و خداندی، نادیا (۱۳۹۹). مطالعه تطبیقی ساختار کالبدی خانه‌های سنتی دوره قاجار (نمونه موردی: شهر تهران و تبریز). *نشریه تخصصی شبک*، ۶، ۱۵۴-۱۴۳.

<https://www.sid.ir/paper/525928/fa#downloadbottom>

جواد یگانه، محمدرضا، اسماعیل بیگی، حسنا، و مظاهریان، حامد (۱۴۰۲). معماری کوتاه مدت خانه‌های دوره قاجار: تحلیل محتوای سفرنامه‌های فرنگیان. *فصلنامه توسعه محلی (روستایی-شهری)*، ۱۵، ۴۶۷-۴۸۶.

<https://doi.org/10.22059/jrd.2024.372843.668845>

جیحانی، حمیدرضا، عمرانی‌پور، علی، رجبی، فاطمه، و عالمی، بابک (۱۳۹۸). گونه‌شناسی خانه‌های تاریخی دوره قاجاریه نراق. *فصلنامه مسکن و محیط روستا*، ۳۸، ۱۱۵-۱۳۰.

دادپور، سارا، خراباتی، ساجده، و رحیمی، مژده (۱۴۰۲).
شناسایی الگوهای معماری خانه‌های تاریخی و ارزیابی پایداری
آنها با استفاده از فرایند تحلیل شبکه‌ای: نمونه موردی روستای
یاسه چای چهارمحال و بختیاری. *فصلنامه مطالعات*
باستان‌شناسی پارس، ۷، ۴۱۶-۳۸۹.

<http://dx.doi.org/10.30699/PJAS.7.25.389>

دامیار، زینب، زارع، لیلا، طلائی، آویده، و مختارآبادی
امری، مصطفی (۱۴۰۲). واکاوی رمزگان خانه‌های سنتی دوره
قاجار یزد از دیدگاه نشانه‌شناسی فرهنگی (پژوهش موردی:
مطالعه مجموعه حیاط‌های مرکزی). *فصلنامه اقتصاد و مدیریت*
شهری، ۱۱(۴)، ۱۵۹-۱۸۰.

<https://www.magiran.com/p2767376>

ذاکری، امیرحسین، و قربانی‌نیا، انسیه (۱۴۰۰). بررسی
ابعاد اصالت تزئینات به‌کاررفته در خانه‌های قاجاری و بررسی
تأثیر آن بر ارزش فرهنگی این مکان‌ها (نمونه موردی: خانه‌های
امام‌جمعه، وثوق‌الدوله و مستوفی‌الممالک شهر تهران). *فصلنامه*
علمی مطالعات میان فرهنگی، ۱۶، ۶۷-۹۴.

<https://search.isc.ac/dl/search/defaultta.aspx?DT=C=8&DC=1301019>

ذاکری، سید محمد حسین، قهرمانی، آرزو، شهنازی، درس‌ا،
و بازیار حمزه خانی، اسماعیل (۱۳۹۵). آزمون دو نظریه پیمون
و مستطیل طلائی ایرانی در خانه‌های دوره قاجار شیراز.
فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، ۴، ۱۶-۲۸.

<http://jria.iust.ac.ir/article-1-426-fa.html>

رشاد، لاله (۱۴۰۰). ادراک طبیعت در خانه‌های دوره قاجار
در شهر تبریز. *فصلنامه فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی*،
۶، ۱-۱۷. <http://dx.doi.org/10.52547/ciauj.6.1.1>

رمضان جماعت، مینا، و اکبری، زینب (۱۳۹۲). تحولات
بافتی تهران در دوره قاجار تغییرات ایجادشده در نحوه
قرارگیری خانه‌ها نسبت به معابر شهری. *فصلنامه جامعه‌شناسی*
تاریخی، ۵، ۱۷۵-۲۰۲.

https://jhs.modares.ac.ir/article_22822_37b8f6438877a638e746f235249d8381.pdf

روح‌الامین، سارا و افشاری، محسن (۱۴۰۲). واکاوی
ویژگی‌های ترکیب‌کننده‌های فضایی در حوض‌خانه‌های
تاریخی اصفهان (دوره‌های صفوی و قاجار). *فصلنامه مطالعات*
شهر ایرانی-اسلامی، ۱۴، ۵۷-۸۵.

<http://journal-dadpishgan.ir/Article/41660>

سخت‌اوت دوست، نوشین، و البرزی، فریا (۱۳۹۷). تأملی بر
نشانه‌شناسی فضاهای ورودی خانه‌های دوره قاجار شهر قزوین

<https://doi.org/DOI:%2010.22034/38.167.115>

چالشگر، پگاه، خاکپور، مژگان، و اصغرزاده، علی (۱۴۰۰).
ارزیابی توسعه معماری و شهرسازی مدرن در معماری خانه‌های
قاجار (موردشناسی: شهر کرمانشاه در منطقه غرب ایران).
فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، ۱۱، ۸۳-۱۰۸.

<https://doi.org/10.22111/gaij.2021.6508>

چالشگر، پگاه، خاکپور، مژگان، و اصغرزاده، علی (۱۴۰۲).
نگرش تحلیلی بر آرایه‌های معماری خانه‌های قاجار،
موردشناسی: خانه قاجاری فیض مهدوی شهر کرمانشاه.
فصلنامه هنر و تمدن شرق، ۱۱، ۳۵-۵۴.

<https://doi.org/10.22034/jaco.2023.381420.1291>

حسینی، کیانوش، و نوروز برازجانی، ویدا (۱۳۹۷). الگوی
نوبین از دستور زبان شکل در معماری خانه امروز؛ نمونه
موردی: خانه‌های مجموعه‌ای قاجاری شهرهای تبریز و تهران.
فصلنامه باغ نظر، ۱۵، ۲۹-۴۰.

<https://doi.org/10.22034/bagh.2018.67365>

حسینی، کیانوش، نوروز برازجانی، ویدا، و نصیرسلامی،
محمد رضا (۱۳۹۵). بازخوانی فرم حیاط و فضاهای وابسته آن با
استفاده از دستور زبان شکل در معماری در یک‌صد خانه دوره
قاجار شهرکاشان. *فصلنامه باغ نظر*، ۱۳، ۶۵-۷۶.

<https://www.magiran.com/p1652574>

حسینی‌نیا، سید مهدی، حاجی‌زاده باستانی، کریم، شهبازی
شیران، حبیب، رضالو، رضا، و شیدایی سولا، شاهرخ (۱۳۹۹).
گونه‌شناسی خانه‌های تاریخی در بافت قدیم شهر اردبیل.
فصلنامه پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ۱۰، ۲۱۴-۱۸۹.

<https://www.magiran.com/p2211391>

حق‌جو، امیر، سلطان‌زاده، حسین، تهرانی، فرهاد، و
آیوازیان، سیمون (۱۳۹۸). سیر تحول اندام‌های اصلی خانه‌های
تبریز از دوره قاجار تا اواخر دوره پهلوی دوم. *فصلنامه معماری*
و شهرسازی، ۲۹(۳)، ۱۲۱-۱۴۰.

<https://doi.org/10.29252/soffeh.29.3.121>

حنیف، احسان (۱۳۹۷). مفهوم سکونت و تأثیر آن بر
حیاط خانه‌های ایرانی: مطالعه موردی خانه‌های کاشان دوره
قاجار. *نشریه علمی اندیشه معماری*، ۲، ۳۱-۴۴.

<https://search.isc.ac/dl/search/defaultta.aspx?DT=C=8&DC=1027258>

حیدری، علی‌اکبر، پیوسته‌گر، یعقوب، و کیایی، مریم
(۱۴۰۳). تحلیل مسئله سازگاری و تأثیر آن بر راندمان
عملکردی خانه‌های دوره قاجار در شهر تبریز. *فصلنامه*
پژوهش‌های معماری اسلامی، ۱۲، ۱-۲۳.

<https://www.magiran.com/p2756625>

- ۱۸۲-۱۶۱. <https://doi.org/10.22111/gdij.2016.2349>
- غلامیان، مهشید، آقازیدانفر، سیدعباس، و نوروزیان ملکی، سعید (۱۳۹۸). رهیافتی بر زیرساخت‌های مشترک نهفته در معماری اسلامی-ایرانی (مبتنی بر شواهدی از نماهای معماری دوره قاجار). *فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی*، ۷، ۲۰-۱. http://jria.iust.ac.ir/browse.php?a_code=A-10-182-132&slc_lang=fa&sid=1
- فرشچی، حمیدرضا، و مجیدی، مرتضی (۱۴۰۰). بررسی نظام معماری و تناسب هندسی حیاط مرکزی و جداره‌های آن در خانه‌های تاریخی کاشان (مورد مطالعه: ده خانه تاریخی دوره قاجار شهر کاشان). *فصلنامه فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی*، ۶، ۹۵-۱۱۲. <http://dx.doi.org/10.52547/ciauj.6.2.95>
- قاسمی سیپانی، مریم، و معاریان، غلامحسین (۱۳۸۹). گونه‌شناسی خانه دوره قاجار در اصفهان. *فصلنامه هویت شهر*، ۵، ۸۷-۹۴.
- <https://sanad.iau.ir/Journal/hoviatshahr/Article/795512/FullText>
- قره بگلو، مینو، و رشاد، لاله (۱۴۰۰). عوامل تصویرپذیر در خانه‌های دوره قاجار در شهر تبریز. *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، ۳۶، ۲۳۳-۲۴۱.
- <https://www.sid.ir/paper/1061854/fa>
- کاظم‌پور، مهدی، صلاحی، مریم، و یاری، زهرا (۱۴۰۰). بررسی آرایه‌های تزئینی خانه‌های قاجاری شهر اردبیل (مطالعه موردی: خانه تاریخی حاج میرزا ابراهیم صادقی). *فصلنامه هنرهای صناعی اسلامی*، ۵، ۱-۱۷. <http://dx.doi.org/10.52547/jic.5.2.1>
- لطیفی، محمد، و دیبا، داراب (۱۳۹۹). داده‌کاوی ساختار فضایی مسکن بومی قاجار؛ نمونه موردی: خانه جنگجویان اصفهان. *فصلنامه نقش جهان*، ۱۰، ۱۶۳-۱۷۱. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23224991.1399.10.37.7>
- لطیفی، محمد، مهدوی‌نژاد، محمدجواد، و داراب، دیبا (۱۳۹۹). منطق اجتماعی فضا در مسکن بومی قاجار اصفهان. *فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی شهری*، ۱۰، ۱۶۱-۱۸۶.
- <https://sanad.iau.ir/journal/urb/Article/682087?jid=682087>
- لطیفی، محمد، مهدوی‌نژاد، محمدجواد، یاناکونه، جولیان، و دوواله، کلارایممتا (۱۴۰۰). الگوی معماری اسلامی آینده با خوانش مبانی طراحی در مسکن بومی قاجار. *فصلنامه هنر اسلامی*، ۱۸، ۳۲۷-۳۴۲. https://www.sysislamicartjournal.ir/article_141231.html
- از دیدگاه فردینان دو سوسور، چارلز سندرس پیرس و امبرتو اکو. *فصلنامه هویت شهر*، ۱۲، ۷۹-۹۶.
- <https://sanad.iau.ir/Journal/hoviatshahr/Article/793922>
- سلیمی، اسماعیل، و شیخی ملاشاهی، مبارکه (۱۴۰۲). مطالعه و تحلیل تزئینات معماری مسکونی دوره قاجار و پهلوی شهرستان بوکان. *فصلنامه نگارینه هنر اسلامی*، ۱۰، ۸۲-۵۴. <https://doi.org/10.22077/nia.2023.6317.1728>
- شاطری وایقان، امید، و دبدبه، محمد (۱۳۹۸). ساختار معماری خانه‌های تاریخی ایران؛ دوره قاجار. *نشریه تخصصی شباک*، ۵، ۱۶۴-۱۴۹.
- <https://www.magiran.com/p2089050>
- طاهری سرمد، فائزه، عینی‌فر، علیرضا، و شاهچراغی، آزاده (۱۳۹۸). مقایسه تطبیقی گونه‌شناسی سازمان فضایی و عناصر کالبدی دوره‌های قاجار و پهلوی خانه‌های سنتی شهر کرمانشاه. *فصلنامه پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران*، ۹، ۱۶۸-۱۴۹.
- <https://www.sid.ir/paper/402080/fa>
- طاهری سرمد، فائزه، عینی‌فر، علیرضا، و شاهچراغی، آزاده (۱۴۰۰). مطالعه تطبیقی خانه‌های تاریخی و معاصر کرمانشاه به منظور شناسایی شیوه‌های توانمندسازی خردفضاها. *فصلنامه معماری و شهرسازی آرمانشهر*، ۱۴، ۱۴۸-۱۳۳. <https://doi.org/10.22034/aaud.2020.173316.1819>
- عزتی کرعلیا، زهرا، بلالی اسکویی، آریتا، جمالی، یحیی، و منادی، عارف (۱۴۰۳). تبیین ارتباط الگوی پلان‌های تک‌حیاطه و دو‌حیاطه (اندرونی و بیرونی) با سازمان فضایی خانه‌های تاریخی (نمونه‌های موردی: خانه‌های دوره قاجار شهر تبریز). *فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی*، ۱۲، ۷۵-۹۵.
- <https://www.sid.ir/paper/1488061/fa>
- علی محمدی، فرزانه، بمانیان، محمدرضا، و پورفتح‌الله، مائده (۱۳۹۴). بررسی تطبیقی تأثیر تغییرات فرهنگی بر محرمیت در ورودی خانه‌های سنتی دوره قاجاریه (نمونه: خانه‌های سنتی شهر قزوین). *نشریه مطالعات میان فرهنگی*، ۱۰، ۱۱۵-۱۳۹.
- <https://www.magiran.com/p1620996>
- علیزاده بیرجندی، زهرا (۱۳۹۹). عوامل مؤثر بر گزینش الگوهای سبک زندگی در دوره قاجار. *فصلنامه جستارهای تاریخی*، ۱۱، ۲۰-۱.
- <https://www.magiran.com/p2346769>
- عیالی، حامد، و موحد، خسرو (۱۳۹۵). تعیین جهت بهینه حیاط مرکزی خانه‌های دوره قاجار شیراز بر اساس میزان دریافت تابش انرژی خورشیدی. *فصلنامه جغرافیا و توسعه*، ۱۴،

20. <https://www.magiran.com/p2346769> [In Persian]
- Baghdadi, P., & Dadour, A. (2021). Social values and architectural structure of historical houses in the Qajar period of Yazd city from the perspective of spatial syntax. *Quarterly of Geography and Regional Planning*, 11, 1013–1030. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2024.232369.2512> [In Persian]
- Baghdadi, P., Dadour, A., & Sabeti, M. (2012). The role of social values in the architectural structure of Qajar-era houses in Yazd from the perspective of the Quran, Hadiths and Islamic narrations. *Iranian Journal of Social Development Studies*, 14(3), 7–29. <https://doi.org/10.30495/jisds.2022.68944.11782> [In Persian]
- Bagheri, M., Hojjat, I., & Dashti, M. (2015). Evaluating the evolution of pattern language in housing architecture: Case study of Qajar period houses and contemporary housing in Zanjan city. *Architecture and Urban Planning Quarterly*, 7(2), 141–156. <https://www.doi.org/10.30480/aup.2015.88> [In Persian]
- Baluchestani, M., & Delshad Siahkoli, M. (2013). Pattern analysis of physical organs of historical houses in Lahijan with the aim of providing identity-building approaches in the design of contemporary structures in a historical context. *Athar Quarterly*, 44(1), 168–194. <https://doi.org/10.22034/44.1.168> [In Persian]
- Behpour, Z., Shoaie, H. R., & Nabi Meybodi, M. (2018). The syntax of space: An approach to understanding the layout of houses in Yazd city (Qajar, Pahlavi, and Islamic Republic periods). *Quarterly of Hot and Dry Climate Architecture*, 6, 47–75. <https://doi.org/20.1001.1.26453711.1397.6.8.3.3> [In Persian]
- Belali Oskoui, A., & Dehghan, S. (2021). Physical typology of historical houses in Urmia during the Qajar period. *Armanshahr Quarterly*, 14, 1–14. <https://doi.org/10.22034/aaud.2020.220357.2137> [In Persian]
- Belali Oskoui, A., Jamali, Y., Karimipour, E., & Khairy, J. (2013). Explaining the relationship between spatial organization and orientation of historical houses with emphasis on the role of the entrance (case study: Native houses of Tabriz during the Qajar period). *Iranian Native Sciences Quarterly*, 10(2), 239–277. <https://doi.org/10.22054/qjik.2023.75679.1395> [In Persian]
- Belali Oskoui, A., Younesi, M., & Afsharian, Z. (2019). Quantitative and qualitative analysis of Orsi in Qajar houses of Ardabil. *Negreh Quarterly*, 15, 131–145. <https://doi.org/10.22070/negareh.2020.1243> [In Persian]
- Brahman, S., Parva, M., & Nasr, T. (2019). Studying housing from a semiotic perspective: Case study of مصباح، فرشید، وثیق، بهزاد، و مسعودی نژاد، مصطفی (۱۴۰۱). بازشناسی ارتباط بصری فضا در شکل‌گیری مفهوم قلمرو خانه‌های تاریخی دوره قاجار رشت. *دوفصلنامه مطالعات معماری ایران*، ۱۱(۲)، ۱۷۳–۱۹۴. <https://doi.org/10.22052/jias.2023.248224.1094>
- ملکی‌زاده، بهنوش، سروش، محمد مهدی، مولانایی، صلاح‌الدین، و فروتن، منوچهر (۱۴۰۰). مطالعه تطبیقی خانه‌های سنتی کرمانشاه و سنج در دوره قاجار و پهلوی. *فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، ۱۳، ۹۴۵–۹۶۷. <https://ensani.ir/fa/article/459287>
- ملکی‌زاده، بهنوش، و علیزاده، مهنا (۱۴۰۳). جستاری در تحلیل گونه‌شناسی خانه‌های سنتی کرمانشاه در دوره قاجار؛ عوامل فرهنگی مؤثر بر رابطه جنسیت و فضا. *فصلنامه هنر اسلامی*، ۲۱، ۶۰۴–۶۲۷. <https://doi.org/10.22034/ias.2021.300912.1698>
- منجری، نورمحمد (۱۴۰۰). شناخت واحدهای اولیه فضایی در جهت تعیین الگوهای نظم کالبدی خانه‌های دوره قاجار، استان اصفهان. *فصلنامه علمی مطالعات باستان‌شناسی پارسه*، ۵، ۲۸۳–۲۶۵. <http://dx.doi.org/10.30699/PJAS.5.18.265>
- هاشمی، علی، و بمانیان، محمدرضا (۱۴۰۲). تأثیر هندسه و سطح نورگیر بر ویژگی‌های نور روز اتاق در معماری مسکونی دوره قاجار (نمونه موردی خانه‌های سنتی واقع در محله عودلاجان شهر تهران). *فصلنامه پژوهش‌های معماری نوین*، ۳، ۷–۲۳. <http://fsh.fatemiyehtshiraz.ac.ir/fa/Article/46002>

References

- Afshari Basir, M. R., Foroutan, M., & Soroush, M. M. (2013). Semiotic analysis of the evolution of the socio-cultural meaning of urban houses in Hamedan in the three periods of Qajar, Pahlavi, and contemporary. *Journal of Social and Cultural Strategy*, 12(3), 899–933. <https://doi.org/10.22034/scs.2023.374747.1380> [In Persian]
- Ali Mohammadi, F., Bemanian, M. R., & Pourfathollah, M. (2015). A comparative study of the impact of cultural changes on privacy at the entrance of traditional houses of the Qajar period (example: Traditional houses of Qazvin city). *Journal of Intercultural Studies*, 10, 115–139. <https://www.magiran.com/p1620996> [In Persian]
- Alizadeh Birjandi, Z. (2019). Factors affecting the selection of lifestyle patterns in the Qajar period. *Quarterly of Historical Research*, 11, 1–

- Ganjoi, A., & Soltanzadeh Zarandi, M. (2022). Study of spatial transformations of historical houses in Kerman city, both Qajar and Pahlavi I. **Bagh-e-Nazar Quarterly*, 19*, 59–74. <https://doi.org/10.22034/bagh.2022.306906.5012> [In Persian]
- Gharebagloo, M., & Rashad, L. (2021). Imageable factors in Qajar period houses in Tabriz city. *Geographical Research Quarterly*, 36, 233–241. <https://www.sid.ir/paper/1061854/fa> [In Persian]
- Ghasemi-Sichani, M., & Memarian, G. H. (2010). Typology of Qajar-era houses in Isfahan. *City Identity Quarterly*, 5, 87–94. <https://sanad.iau.ir/Journal/hoviatshahr/Article/795512/FullText> [In Persian]
- Gholamian, M., Agha-e-Danfar, S. A., & Nowruzian-Maleki, S. (2019). An approach to the common infrastructures underlying Islamic-Iranian architecture (based on evidence from architectural facades of the Qajar period). *Islamic Architecture Research Quarterly*, 7, 1–20. http://jria.iust.ac.ir/browse.php?a_code=A-10-182-132&slc_lang=fa&sid=1 [In Persian]
- Hanif, E. (2018). The concept of residence and its impact on the courtyards of Iranian houses: A case study of Kashan houses during the Qajar period. *Scientific Journal of Architectural Thought*, 2, 31–44. <https://search.isc.ac/dl/search/defaultta.aspx?DT C=8&DC=1027258> [In Persian]
- Haqjoo, A., Soltanzadeh, H., Tehrani, F., & Ayvazian, S. (2019). The evolution of the main parts of Tabriz houses from the Qajar period to the end of the second Pahlavi period. *Soffeh Quarterly Journal of Architecture and Urban Planning*, 29(3), 121–140. <https://doi.org/10.29252/soffeh.29.3.121> [In Persian]
- Hashemi, A., & Bemanian, M. R. (2023). The effect of geometry and light-receiving surface on the characteristics of daylight in the room in residential architecture of the Qajar period (A case study of traditional houses located in the Oudlajan neighborhood of Tehran). *Quarterly of Modern Architecture Research*, 3, 7–23. <http://fsh.fatemiyehtehshiraz.ac.ir/fa/Article/46002> [In Persian]
- Hassani, K., & Nowruz Borazjani, V. (2018). A new pattern of form grammar in today's house architecture: Case study of Qajar complex houses in Tabriz and Tehran. **Bagh-e-Nazar Quarterly*, 15*, 29–40. <https://doi.org/10.22034/bagh.2018.67365> [In Persian]
- Hassani, K., Nowruz Borazjani, V., & Nasirsalami, M. R. (2016). Rereading the form of the courtyard and its associated spaces using the grammar of form in architecture in one hundred houses of the Qajar period in Kashan. **Bagh-e-Nazar Quarterly*, 13*, 65–76. https://www.bagh-sj.com/article_42148.html [In Persian]
- Qajar period houses and contemporary residential complexes in Shiraz. *Armanshahr Quarterly of Architecture and Urban Planning*, 13, 31–52. <https://doi.org/10.22034/aaud.2020.113257> [In Persian]
- Chaleshgar, P., Khakpour, M., & Asgharzadeh, A. (2011). Evaluation of the development of modern architecture and urban planning in the architecture of Qajar houses (Case study: Kermanshah city in the western region of Iran). *Regional Geography and Urban Planning Quarterly*, 11, 83–108. <https://doi.org/10.22111/gaij.2021.6508> [In Persian]
- Chaleshgar, P., Khakpour, M., & Asgharzadeh, A. (2013). An analytical perspective on the architectural arrangements of Qajar houses, case study: The Qajar house of Feyz Mahdavi in Kermanshah. *Art and Civilization of the East Quarterly*, 11, 35–54. <https://doi.org/10.22034/jaco.2023.381420.1291> [In Persian]
- Dadpour, S., Kharabati, S., & Rahimi, M. (2013). Identifying architectural patterns of historical houses and assessing their sustainability using the network analysis process: A case study of Yaseh Chai village, Chaharmahal and Bakhtiari. *Parseh Archaeological Studies Quarterly*, 7, 389–416. <https://doi.org/10.30699/PJAS.7.25.389> [In Persian]
- Damyar, Z., Zare, L., Talaei, A., & Mokhtarabadi Amrei, M. (2023). Analyzing the codes of traditional houses of the Qajar period in Yazd from the perspective of cultural semiotics (Case study: Study of the central courtyards). *Quarterly of Urban Economics and Management*, 11(4), 159–180. <https://elmnnet.ir/doc/2861780-82381> [In Persian]
- Eyali, H., & Movahed, K. (2016). Determining the optimal direction of the central courtyard of Qajar-era houses in Shiraz based on the amount of solar radiation received. *Geography and Development Quarterly*, 14, 161–182. <https://doi.org/10.22111/gdij.2016.2349> [In Persian]
- Ezzati-Karalia, Z., Belali-Oskoui, A., Jamali, Y., & Manadi, A. (2014). Explaining the relationship between the single-courtyard and double-courtyard (internal and external) plan patterns and the spatial organization of historical houses (case examples: Qajar period houses in Tabriz). *Islamic Architecture Research Quarterly*, 12, 75–95. <https://www.sid.ir/paper/1488061/fa> [In Persian]
- Farshchi, H. R., & Majidi, M. (2021). Study of the architectural system and geometric proportions of the central courtyard and its walls in the historical houses of Kashan (Case study: Ten historical houses of the Qajar period in the city of Kashan). *Islamic Architecture and Urban Planning Culture Quarterly*, 6, 95–112. <https://doi.org/10.52547/ciauj.6.2.95> [In Persian]

- architecture of the future by reading the principles of design in Qajar native housing. *Islamic Art Quarterly*, 18, 327–342. https://www.sysislamicartjournal.ir/article_141231.html [In Persian]
- Malekizadeh, B., & Alizadeh, M. (2014). A study on the typology of traditional houses in Kermanshah during the Qajar period: Cultural factors affecting the relationship between gender and space. *Islamic Art Quarterly*, 21, 604–627. <https://doi.org/10.22034/ias.2021.300912.1698> [In Persian]
- Malekizadeh, B., Soroush, M. M., Molanai, S., & Foroutan, M. (2021). A comparative study of traditional houses of Kermanshah and Sanandaj during the Qajar and Pahlavi periods. *Quarterly of New Perspectives in Human Geography*, 13, 945–967. <https://ensani.ir/fa/article/459287/> [In Persian]
- Mesbah, F., Wasigh, B., & Masoudinejad, M. (2012). Recognizing the visual relationship of space in the formation of the concept of territory of historical houses of the Qajar period in Rasht. **Bi-Quarterly of Iranian Architectural Studies*, 11*(2), 173–194. <https://doi.org/10.22052/jias.2023.248224.1094> [In Persian]
- Monjezi, N. M. (2021). Identifying the primary spatial units in order to determine the physical order patterns of houses of the Qajar period, Isfahan province. *Parseh Archaeological Studies Scientific Quarterly*, 5, 265–283. <https://doi.org/10.30699/PJAS.5.18.265> [In Persian]
- Pourmukhtar, S., Pakdelfard, M. R., & Sattari Sarbangoli, H. (2013). Rereading the archetypal architectural characteristics of Qajar houses in the Nobar neighborhood of Tabriz. **Bagh-e-Nazar Quarterly*, 20*, 23–38. <https://doi.org/10.22034/bagh.2022.329652.5125> [In Persian]
- Ramadan Jamaat, M., & Akbari, Z. (2013). The textural developments of Tehran during the Qajar period: Changes in the location of houses in relation to urban streets. *Historical Sociology Quarterly*, 5, 175–202. https://jhs.modares.ac.ir/article_22822_37b8f6438877a638e746f235249d8381.pdf [In Persian]
- Rashad, L. (2021). The perception of nature in Qajar period houses in Tabriz city. *Islamic Architectural and Urban Planning Culture Quarterly*, 6, 1–17. <https://doi.org/10.52547/ciauj.6.1.1> [In Persian]
- Ruholamin, S., & Afshari, M. (2013). Analysis of the characteristics of spatial composites in the courtyards of historical houses in Isfahan (Safavid and Qajar periods). **Iranian-Islamic Urban Studies Quarterly*, 14*, 57–85. <http://journal-dadpishgan.ir/Article/41660> [In Persian]
- Sakhvat Doost, N., & Alborzi, F. (2018). A reflection on the semiotics of the entrance spaces of Qajar-era houses in Qazvin from the perspective of Ferdinand de Saussure, Charles Sanders Peirce, and Umberto Heydari, A. A., Yaghoub, & Kiai, M. (2014). Analysis of the compatibility issue and its impact on the functional efficiency of Qajar period houses in Tabriz city. *Islamic Architecture Research Quarterly*, 12, 1–23. <https://www.magiran.com/p2756625> [In Persian]
- Hosseininia, S. M., Hajizadeh Bastani, K., Shahbazi Shiran, H., Rezaloo, R., & Shidai Sola, S. (2019). Typology of historical houses in the old fabric of Ardabil city. *Iranian Archaeological Research Quarterly*, 10, 189–214. <https://www.magiran.com/p2211391> [In Persian]
- Jamali, S., & Khandani, N. (2019). Comparative study of the physical structure of traditional houses of the Qajar period (case study: Tehran and Tabriz). *Shabak Specialized Journal*, 6, 143–154. <https://www.sid.ir/paper/525928/fa#downloadbottom> [In Persian]
- Javadi Yeganeh, M. R., Esmail Beigi, H., & Mazaherian, H. (2013). Short-term architecture of houses during the Qajar period: Content analysis of the travelogues of the foreigners. **Quarterly of Local Development (Rural-Urban)*, 15*, 467–486. <https://doi.org/10.22059/jrd.2024.372843.668845> [In Persian]
- Javari, M., Karimian, H., & Mohammadi, S. S. (2021). A reflection on the spatial structure and physical pattern of the houses of the Qajar period in the city of Natanz. **Bi-Quarterly of Iranian Architectural Studies*, 10*, 115–136. https://jias.kashanu.ac.ir/article_111867.html [In Persian]
- Jeyhani, H. R., Omranipour, A., Rajabi, F., & Alami, B. (2019). Typology of historical houses of the Qajar period in Naraq. *Quarterly Journal of Housing and Rural Environment*, 38, 115–130. <https://doi.org/10.22034/38.167.115> [In Persian]
- Kazempour, M., Salahi, M., & Yari, Z. (2021). Study of the decorative arrangements of Qajar houses in Ardabil city (Case study: The historical house of Haj Mirza Ebrahim Sadeghi). *Islamic Industrial Arts Quarterly*, 5, 1–17. <https://doi.org/10.52547/jic.5.2.1> [In Persian]
- Latifi, M., & Diba, D. (2019). Data mining of the spatial structure of Qajar native housing: Case study of Isfahan Warriors' House. **Naqsh-e Jahan Quarterly*, 10*, 163–171. <https://doi.org/20.1001.1.23224991.1399.10.3.7.7> [In Persian]
- Latifi, M., Mahdavi-Nejad, M. J., & Diba, D. (2019). The social logic of space in native Qajar housing in Isfahan. *Quarterly of Urban Sociological Studies*, 10, 161–186. <https://sanad.iau.ir/journal/urb/Article/682087?jid=682087> [In Persian]
- Latifi, M., Mahdavi-Nejad, M. J., Yanakoune, J., & Duvalle, C. P. (2021). The model of Islamic

- Eco. *City Identity Quarterly*, 12, 79–96. <https://sanad.iau.ir/Journal/hoviatshahr/Article/793922> [In Persian]
- Salimi, I., & Sheikhi Mollashahi, M. (2023). Study and analysis of the decorations of residential architecture of the Qajar and Pahlavi periods in the city of Bukan. *Islamic Art Quarterly*, 10, 54–82. <https://doi.org/10.22077/nia.2023.6317.1728> [In Persian]
- Sandelowski, M., & Barroso, J. (2007). *Handbook for synthesizing qualitative research*. Springer Publishing Company.
- Shateri Vaighan, O., & Dabdebeh, M. (2019). The architectural structure of historical Iranian houses: Qajar period. *Shabak Specialized Journal*, 5, 149–164. <https://www.magiran.com/p2089050> [In Persian]
- Taheri Sarmad, F., Ainifar, A., & Shahcheraghi, A. (2011). A comparative study of historical and contemporary houses in Kermanshah in order to identify ways to empower microspaces. *Armanshahr Quarterly Journal of Architecture and Urban Planning*, 14, 133–148. <https://doi.org/10.22034/aud.2020.173316.1819> [In Persian]
- Taheri Sarmad, F., Ainifar, A., & Shahcheraghi, A. (2019). A comparative comparison of the typology of spatial organization and physical elements of the Qajar and Pahlavi periods of traditional houses in Kermanshah city. *Iranian Archaeological Research Quarterly*, 9, 149–168. <https://www.sid.ir/paper/402080/fa> [In Persian]
- Turkashvand, B., Afzalian, K., Sahaf, K., & Thiqa al-Islami, U. (2021). The impact of architectural developments in the late Qajar period on the decorations of Mashhad houses. *Islamic Art Quarterly*, 18, 58–73. <https://doi.org/10.22034/ias.2020.234254.1260> [In Persian]
- Zakeri, S. M. H., Ghahremani, A., Shahnazi, D., & Baziar Hamzekhani, I. (2016). Testing the two theories of Paimon and the Iranian golden rectangle in Qajar-era houses in Shiraz. *Islamic Architecture Research Quarterly*, 4, 16–28. http://jria.iust.ac.ir/browse.php?a_code=A-10-182-26&slc_lang=fa&sid=fa [In Persian]
- Zakerzadeh, A. H., & Ghorbaniya, A. (2021). Investigating the dimensions of the authenticity of the decorations used in Qajar houses and examining its impact on the cultural value of these places (case study: The houses of Imam-e-Jummah, Vosugh-ud-Dawlah, and Mostofi-ul-Mamalek in Tehran). *Intercultural Studies Quarterly*, 16, 67–94. <https://search.isc.ac/dl/search/defaultta.aspx?DT C=8&DC=1301019> [In Persian]

